

ראש השנה

מהות ראש השנה

ויקרא כג, כג-כה:

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש: כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבנתם אשה לה':

במדבר כט, א-ו:

ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם: ועשיתם עלה לריח ניחח לה' פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים: ומנחתם סלת בלוילה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל: ועשרון אחד לכבש האחד לשבעת הכבשים: ושעיר עזים אחד חטאת לכפר עליכם: מלבד עלת החדש ומנחתה ועלת התמיד ומנחתה ונסכיהם כמשפטם לריח ניחח אשה לה':

נחמיה ח, ה-יב:

ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה וכפתחו עמדו כל העם: ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול ויענו כל העם אמן אמן במעל ידיהם ויקדו וישתחו לה' אפים ארצה: וישוע ובני ושרביה ימין עקוב שבתיה הודיה מעשיה קליטא עזריה יוזבד חנן פלאיה והלויים מבנים את העם לתורה והעם על עמדם: ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא: ויאמר נחמיה הוא התרשטא ועזרא הכהן הספר והלויים המבנים את העם לכל העם היום קדש הוא לה' אלהיכם אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה: ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעצבם: והלויים מחשים לכל העם לאמר הסו כי היום קדש ואל תעצבו: וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם:

ראש השנה ב ע"א, המשנה (פ"א מ"א):

ארבעה ראשי שנים הם. באחד בניסן - ראש השנה למלכים ולרגלים, באחד באלול - ראש השנה למעשר בהמה. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי. באחד בתשרי - ראש - השנה לשנים, ולשמיטין, וליובלות, לנטיעה, ולירקות. באחד בשבט - ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים: בחמשה עשר בו.

שם ח ע"א:

באחד בתשרי ראש השנה לשנים, למאי הלכתא? אמר רב פפא: לשטרות. דתנן: שטרי חוב המוקדמין - פסולין, והמאוחרין - כשירין. והתנן: באחד בניסן ראש השנה למלכים, ואמרינן: למאי הלכתא, ואמר רב חסדא: לשטרות! לא קשיא; כאן - למלכי ישראל, כאן - למלכי אומות העולם. אלא הא דאמר רב חסדא: לא שנו אלא למלכי ישראל, אבל למלכי אומות העולם - מתשרי מנינן, רב חסדא מתניתין אתא לאשמועינן? לא, רב חסדא קראי אתא לאשמועינן. ואיבעית אימא: רב חסדא כרבי זירא מתני לה, דרבי זירא אמר: לתקופה, ורבי אליעזר היא, דאמר: בתשרי נברא העולם. רב נחמן בר יצחק אמר: לדין. דכתיב

מראשית השנה ועד אחרית שנה - מראשית השנה נידון מה יהא בסופה. ממאי דתשרי הוא? דכתיב תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, איזהו חג שהחדש מתכסה בו? הוי אומר זה ראש השנה, וכתיב כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב.

שם י"ב – י"א ע"א:

תניא, רבי אליעזר אומר: בתשרי נברא העולם, בתשרי נולדו אבות, בתשרי מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. רבי יהושע אומר: בניסן נברא העולם, בניסן נולדו אבות, בניסן מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל.

שם י"ב ע"א:

תנו רבנן: חכמי ישראל מונין למבול כרבי אליעזר ולתקופה כרבי יהושע. חכמי אומות העולם מונין אף למבול כרבי יהושע.

מורה נבוכים ג, מג (תרגום הרב קאפח):

וכן ראש השנה יום אחד, כי הוא יום תשובה והערה לבני אדם מתרמדתם, ולפיכך תוקעין בו בשופר כמו שבארנו במשנה תורה, וכאלו הוא הצעה ופתיחה ליום הצום.

רש"י הירש לויקרא כג, כד:

כאן אין הפסוק פותח בעיצומו של היום כגון: יום תרועה יהיה לכם; אלא מיד הוא מגדיר את אופיו של היום על ידי המצוות המוטלות בו עלינו... אין הוא יום זיכרון למתנות ה' שנתקבלו; אלא הוא יום המזמין אותנו לפעילות בעצמנו... אנחנו מכירים "תרועה" מספר במדבר י', ה-ו; כשהיא יוצאת ממשאל העם, הרי זו קריאה למסע המחנות; וכשהיא יוצאת מן העם אל ה', הרי זו קריאה לעזרה ולמעשה הצלה; היא קול המלווה את הזעקה לעזרה: "קומה ה' ויפצו איביך וגו'" (שם פסוק לה). הרי אלה קולות היוצאים מן האדם; הם קוראים למעשה התערבות, שיש בו כדי לשנות את הקיים; המכשיר שלהם הוא החצוצרה, שנוצרה בידי אדם. כמו כן אנחנו מכירים את התרועה מן הפרשה הסמוכה (ויקרא כה, ט); שם היא סימן לחזרת האדם והרכוש מרשות זרים; והיא קוראת להם לשוב לחירותם המקורית ולייעוד שניתן להם מידי ה'. זו קריאה לשינוי מעמיק של היחסים החברתיים של אדם ורכוש; והיא קוראת להשיב על כנם את היחסים המקוריים, הנובעים מה'.

איך אפשר לראות שני כיוונים בראש השנה?

(רמז: האם זוהי התחדשות במקביל לחידוש העולם, או שזהו יום דין? ייתכן לראות את שני הכיוונים כמשלימים ולא מנוגדים.)

דיני היום

חובת סעודה

רא"ש ראש השנה ד, יד:

כתב ראבי"ה, שאלתי את רבותי ר"ה שחל להיות בשבת אם אומרים למוצאי שבת ותודיענו מפני שאומרים בו וחגיגת הרגל ור"ה לא חג ולא רגל. והשיבני דאע"פ כן מתפללין ותודיענו כי היכי דאמרין (חולין דף כו ע"ב) במוצאי יום טוב בהבדלה בין יום השביעי לששת ימי המעשה דאמרין סדר הבדלות הוא מונה הכא נמי סידור תיקון הוא מונה. אבל בתשובת מר שר שלום כתוב בר"ה היו אומרים בשתי ישיבות בין בתפלה בין בקידושא מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום הזכרון הזה שהרי כתוב אלה מועדי ה' בריש ענינא ובסוף ענינא וידבר משה את מועדי ה' וקאי אכל ענינא פסח ועצרת וראש השנה ויום הכפורים וסוכות ושמיני עצרת וכולהו איתקוש להדדי לקרותם מועדי ה' מקראי קדש וכתוב זכרון תרועה מקרא קדש. ושנינו במשנה (לעיל יח ע"א) על ששה חדשים שלוחים יוצאים כו' באלול מפני תקנת המועדות מקיש ר"ה לסוכות ומנין שנקרא חג שנאמר בכסה ליום חגינו. ומנין שנקרא שמחה שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ואמר מר (סוכה נה ע"א) חדשיכם כיצד זה ר"ה. וגם בספר עזרא מצינו שהיו בוכים בשובם מן הגולה ואמר להם עזרא כי קדוש היום לאדוננו ואמר אכלו מעדנים ושתו ממתקים כדי שתהא השנה שמינה ומתוקה עליכם ושלחו מנות לאין נכון לו ודרשו רבותינו ז"ל (ביצה טו ע"ב) למי שלא הניח עירובי תבשילין. ופשטו של מקרא למי שהיה בדעתו להתענות מאתמול ולא הכין לו מאכל. מכאן שאין מתענין בראש השנה והכי איתא בריש פרק שלישי דתעניות בירושלמי (הלכה ג) ר"ע אומר מתריעין ולא מתענין שכן מתריעין בראש השנה ולא מתענין. ובפרק שני דמס' ערכין (דף י ע"ב) אמרין דראש השנה ויום הכפורים איקרו מועד ובסוטה (דף מא ע"א) גבי פרשת המלך קאמר אי כתב רחמנא במועד הוה אמינא ר"ה דאקרי מועד. וגם רבינו שמואל בר רבי חפני כתב שמנהג בשתי ישיבות שאם חל ראש השנה בשבת אומרים מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום הזכרון הזה זכרון תרועה מקרא קודש. ואם חל להיות בחול אומרים יום תרועה מקרא קודש. וכן כתב רב פלטוי גאון ותתן לנו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון. ורב האי כתב אין מנהג לומר חגים וזמנים לששון וכן המנהג פשוט בזמן הזה בכל המקומות.

אור זרוע סימן רנז:
ומורי ה"ר יצחק בר מרדכי מפרגא היה מתענה בראש השנה והיה דן ק"ו מתענית חלום... ואינה ראייה... אבל בראש השנה אע"פ שנידון שמא לטובה דנין אותו...
איך אפשר להסביר את המחלוקת על פי הכיוונים דלעיל?

שינה בראש השנה

שולחן ערוך או"ח תקפג, ב בהגהה:
וגם נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה (ירושלמי), ומנהג נכון הוא.

משחא דרבותא ב, תקפג, ב:
שלא לישן בראש השנה... כתב מ"א שאחר חצות מותר. ונראה דהיינו דוקא לפום טעמא דאיך בר נש דמיך ועוסקים בדיניה דאחר חצות לית דין ולית דיין, אבל לפום טעמא דמאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה דמורה עצלות, כדכ' הפר"ח, אסור לו לישן כל היום.

פרי חדש או"ח שם:

אבל מהר"ם היה רגיל לישן (בראש השנה, ז.ה.) כמו בשאר י"ט.
לפי איזה כיוון הוא הולך ומה ההבדל בינו לבין הקיצון השני שמובא במשחא דרבנותא?

בגדי ראש השנה

שולחן ערוך או"ח תקפא, ד:
מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה.

ט"ז שם ס"ק ה:
מכבסין ומסתפרין – הטעם בטור, להראות שאנו בטוחים בו ית' שיוציא
לצדק משפטינו. ועכ"פ לא ילבש בר"ה בגדי רקמה ומשי כבשאר י"ט שיש
לו מלבושים יותר נאים, דמ"מ יהי' מורא הדין עליו, אלא ילבוש בגדים
לבנים נאים. וכ"מ בשם רש"ל.

שערי תשובה שם ס"ק טו:
מכבסים – עיין באר היטב, ועיין טור שכתב לובשים לבינים. והאחרונים
כתבו דוקא לבינים להורות סליחה כמש"ה כשלג ילבינו כו'. והעולם נוהגין
ללבוש בגדי יום טוב כשאר יום טוב, רק הנשים לובשים לבינים.

איך אפשר להסביר את המחלוקת על פי הכיוונים דלעיל?

תפילת היום

תפילות ראש השנה

באר היטב או"ח תקפד, ג:
[שולחן ערוך שם סעיף א בהגהה: ומאריכים בפיוטים ותפלות עד חצות]
חצות – לכל הפחות, אם לא כשחל בשבת, יש"ש בביצה. ודוקא בפיוטים
ותפלות ולא בניגונים, מ"א. האר"י ז"ל נהג לבכות בר"ה ויה"כ ואמר כי מי
שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו טובה ושלמה. גם אמר כל מי שבוכה
אז מעצמו בבכיה גדולה מאיליו אותו שעה דיינין ליה בב"ד של מעלה
ונפשו מרגשת ובא לו הבכיה מאליו.

חזון עובדיה, ימים נוראים, סדר ליל ראש השנה, יא:
התפלות בראש השנה יהיו בשמחה ובטוב לבב ובנעימה קדושה ומתוך
כוונה שלימה כי בטוחים אנחנו בישועת הקב"ה שיכתבנו ויחתמנו לחיים
טובים, ולא כאותם שמביאים עצמם לידי בכיה בתפלות ראש השנה.
שהרי ראש השנה יום שמחה הוא, וכמו שנאמר ושמחת בחגך, ונאמר
תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, איזה חג שהחדש מתכסה בו הוי
אומר זה ראש השנה.

איך אפשר להסביר את המחלוקת על פי הכיוונים דלעיל?

(רמז: שים לב שהרב עובדיה מביא שתי סיבות למה לא לבכות בתפילות ראש השנה.)

פיוטים

שו"ת יחוה דעת ה סימן מב:

שאלה: רבים נוהגים לומר בראש השנה וביום הכפורים שחרית פיוט "ה' שמעתי שמעך יראתי" בין תפלת לחש לבין חזרת השליח צבור ויש שמערערים על המנהג באמרו שצריך לסמוך גאולה לתפלה גם בחזרת השליח צבור ולכן אין להפסיק בפיוטים. האם יש לקיים המנהג? ... תשובה: ... ומעתה נראה שרשאים לומר הפיוט... בשחרית, בין תפלת לחש לחזרה, וכמו שכן פשט המנהג בירושלים ת"ו, וכמו שהעיד הרה"ג רבי רפאל בן שמעון בספר נהר מצרים (הלכות ראש השנה אות יג), כיון שהפיוט והניגון שלו מעוררים לב האדם לתשובה... ואמנם ראיתי להגאון רבי עבדאללה סומך... שכתב שאין להפסיק כלל בין העמידה לחזרה בשום פיוט בין בשחרית בין במוסף.

איך אפשר להסביר את המחלוקת על פי הסברות דלעיל?
(רמז: ברור שיש כאן מחלק הלכתי אחר לגבי הפסק בתפילה. אך בכל זאת אפשר לטעון שהכיוונים דלעיל דחקו אותם לומר מה שאמרו.)

הארכה בפיוטים

שולחן ערוך או"ח תקפא, א: נהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים.

שם תקפד, א: אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים. הגה: ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר, ואם הוא שבת אין אומרים אותו (ר"ן פ"ב דר"ה וריב"ש סימן תקיב). ומאריכים בפיוטים ותפלות עד חצות (מהרי"ל).

מגן אברהם שם ס"ק ד: עד חצות – לכל הפחות, וכ"כ ביש"ש בביצה, שבר"ה יוכל להאריך יותר מחצות אם לא כשחל בשבת. ונ"ל דוקא בפיוטים ותפלות ולא בניגונים, עיין סימן תקכט ס"א.

איך אפשר להסביר את ההתלבטות על פי הכיוונים דלעיל?

הלל

ראש השנה לב ע"ב: מתני'. העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה - השני מתקיע, ובשעת הלל - הראשון מקרא את ההלל. גמ'. ...מדקאמר בשעת הלל - מכלל דבראש השנה ליכא הלל, מאי טעמא? אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו - וישראל אומרים שירה?

חידושי המהרש"א שם ד"ה 'מפני מה אין': מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה כו' – מפורש פרק אין נערכין (ערכין י ע"ב) דהיה ראוי לומר שירה בר"ה וביה"כ, דאקרי מועד

וקדוש בעשיית מלאכה, אי לאו האי טעמא אפשר מלך יושב כו'. וע"ש בתוס' ובחדושו שם.

איך אפשר להסביר את ההתלבטות על פי הכיוונים דלעיל?

תפילת תשע

ראש השנה לב ע"א-ע"ב:

מתני'. סדר ברכות: אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עמהן ואינו תוקע. קדושת היום - ותוקע, זכרונות - ותוקע, שופרות - ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים, דברי רבי יוחנן בן נורי. אמר לו רבי עקיבא: אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר? אלא: אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עם קדושת היום - ותוקע, זכרונות - ותוקע, שופרות - ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים. גמ'. אמר לו רבי עקיבא: אם אינו תוקע למלכיות, למה הוא מזכיר? - למה הוא מזכיר? רחמנא אמר אידכר! אלא: למה עשר? לימא תשע, דהואיל ואשתני - אשתני. תנו רבנן: מנין שאומרים אבות - שנאמר הבו לה' בני אלים. ומנין שאומרים גבורות - שנאמר הבו לה' כבוד ועז, ומנין שאומרים קדושות - שנאמר הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש. ומנין שאומרים מלכיות זכרונות ושופרות? רבי אליעזר אומר: דכתיב שבתון זכרון תרועה מקרא קדש. שבתון - זה קדושת היום, זכרון - אלו זכרונות, תרועה - אלו שופרות, מקרא קדש - קדשהו בעשיית מלאכה. אמר לו רבי עקיבא: מפני מה לא נאמר שבתון - שבות, שבו פתח הכתוב תחילה? אלא: שבתון - קדשהו בעשיית מלאכה, זכרון - אלו זכרונות, תרועה - אלו שופרות, מקרא קדש - זו קדושת היום. מנין שאומרים מלכיות? תניא, רבי אומר: אני ה' אלהיכם ובחדש השביעי - זו מלכות. רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם. שאין תלמוד לומר אני ה' אלהיכם, ומה תלמוד לומר אני ה' אלהיכם - זה בנה אב, לכל מקום שנאמר בו זכרונות - יהיו מלכיות עמהן.

והיכן אומרה לקדושת היום? תניא, רבי אומר: עם המלכיות אומרה, מה מצינו בכל מקום ברביעית, אף כאן ברביעית. רבן שמעון בן גמליאל אומר: עם הזכרונות אומרה, מה מצינו בכל מקום באמצע - אף כאן באמצע. וכשקידשו בית דין את השנה באושא ירד רבי יוחנן בן ברוקא לפני רבן שמעון בן גמליאל, ועשה כרבי יוחנן בן נורי, אמר לו רבן שמעון: לא היו נוהגין כן ביבנה. ליום השני ירד רבי חנינא בנו של רבי יוסי הגלילי ועשה כרבי עקיבא. אמר רבן שמעון בן גמליאל: כך היו נוהגין ביבנה. למימרא דרבי שמעון בן גמליאל כרבי עקיבא סבירא ליה? והא אמר רבי עקיבא מלכיות עם קדושת היום אמר להו, ורבן שמעון בן גמליאל אומר קדושת היום עם הזכרונות אמר להו! אמר רבי זירא: לומר שתוקעין למלכיות. ליום השני ירד רבי חנינא. מאי שני? אילימא יום טוב שני - למימרא דעברוה לאלול? והאמר רבי חנינא בר כהנא: מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר! - אמר רב חסדא: מאי שני - ליום שני לשנה הבאה.

מתני'. אין פוחתין מעשרה מלכיות, מעשרה זכרונות, מעשרה שופרות. רבי יוחנן בן נורי אומר: אם אמר שלש שלש מכולן - יצא. גמרא. הני עשרה מלכיות כנגד מי? אמר [רבי לוי]: כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהילים. - הלולים טובא הוו! - הנך דכתיב בהו הללוהו בתקע שופר. רב יוסף אמר: כנגד עשרת הדברות שנאמרו לו למשה

בסיני. רבי יוחנן אמר: כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. הי נינהו – ויאמר. (ויאמר) דבראשית תשעה הוו! - בראשית נמי מאמר הוא, דכתיב בדבר ה' שמים נעשו.

רבי יוחנן בן נורי אומר אם אמר שלש שלש מכולן יצא. איבעיא להו: היכי קתני: שלש מן התורה, שלש מן הנביאים, ושלש מן הכתובים, דהוו תשע - ואיכא בינייהו חדא, או דלמא: אחד מן התורה, ואחד מן הנביאים, ואחד מן הכתובים, דהויין להו שלש - ואיכא בינייהו טובא? תא שמע, דתניא: אין פוחתין מעשרה מלכיות, מעשרה זכרונות, מעשרה שופרות. ואם אמר שבע מכולן - יצא, כנגד שבעה רקיעים. רבי יוחנן בן נורי אמר: הפוחת - לא יפחות משבע, ואם אמר שלש מכולן - יצא, כנגד תורה נביאים וכתובים. ואמרי לה: כנגד כהנים לויים וישראלים. אמר רב הונא אמר שמואל: הלכה כרבי יוחנן בן נורי.

משנה. אין מזכירין [מלכות זכרונות ושופרות] של פורענות. מתחיל בתורה ומשלים בנביא, רבי יוסי אומר: אם השלים בתורה - יצא. גמ'. מלכיות כגון חי אני נאם ה' [אלהים] אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלך עליכם. ואף על גב דאמר רב נחמן: כל כי האי ריתחא לירתח קודשא בריך הוא עלן, וליפרוקין. כיון דבריתחא אמור - אדכורי ריתחא בריש שתא לא מדכרין. זכרון - כגון ויזכר כי בשר המה וגו'. שופר - כגון תקעו שופר בגבעה וגו'. אבל אם בא לומר מלכות זכרון ושופר של פורענות של נכרים - אומר: מלכות - כגון ה' מלך ירגזו עמים, וכגון ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו, זכרון - כגון זכר ה' לבני אדם וגו', שופר - כגון וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן, וכתיב ה' צבאות יגן עליהם. אין מזכירין זכרון של יחיד ואפילו לטובה, כגון זכרני ה' ברצון עמך, וכגון זכרה לי אלהי לטובה. פקדונות הרי הן כזכרונות, כגון וה' פקד את שרה, וכגון פקוד פקדתי אתכם, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אין כזכרונות. ולרבי יוסי, נהי נמי דפקדונות הרי הן כזכרונות - וה' פקד את שרה, פקדון דיחיד הוא! - כיון דאתו רבים מינה - כרבים דמיא. שאו שערים ראשיכם והנשא פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד. מי (הוא) זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה. שאו שערים ראשיכם ונשא פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. ראשונה - שתים, שניה - שלש, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: ראשונה - אחת, שניה - שתים. זמרו אלהים זמרו זמרו למלכנו זמרו כי מלך כל הארץ אלהים - שתים, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אחת. ושיון במלך אלהים על גוים אלהים ישב על כסא קדשו שהיא אחת. זכרון שיש בו תרועה, כגון שבתון זכרון תרועה מקרא קדש - אומרה עם הזכרונות ואומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינו אומרה אלא עם הזכרונות [בלבד]. מלכות שיש עמו תרועה, כגון ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו - אומרה עם המלכיות ואומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינו אומרה אלא עם המלכיות בלבד. תרועה שאין עמה לא כלום, כגון יום תרועה יהיה לכם - אומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינו אומרה כל עיקר.

מתחיל בתורה ומשלים בנביא, רבי יוסי אומר אם השלים בתורה יצא. אם השלים, דיעבד - אין, לכתחילה - לא. והתניא, רבי יוסי אומר: המשלים בתורה הרי זה משובח! אימא: משלים. והא אם השלים קתני, דיעבד - אין, לכתחילה - לא! הכי קאמר: מתחיל בתורה ומשלים בנביא. רבי יוסי אומר: משלים בתורה, ואם השלים בנביא - יצא. תניא נמי הכי, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: וותיקין היו משלימין אותה בתורה. בשלמא זכרונות ושופרות - איכא טובא, אלא מלכיות תלת הוא דהויין ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, ויהי בישרון מלך, ה' ימלך לעלם ועד, ואנן בעינן עשר,

וליא! - אמר רב הונא, תא שמע: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד - מלכות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינה מלכות. וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים... אין עוד - מלכות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינה מלכות. אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו - מלכות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינה מלכות.

שם לד ע"ב:

תנו רבנן: תקיעות אין מעכבות זו את זו, ברכות אין מעכבות זו את זו, תקיעות וברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים מעכבות. מאי טעמא? - אמר רבה, אמר הקדוש ברוך הוא: אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיבא לפני זכרוניכם לטובה, ובמה - בשופר.

רמב"ם הלכות תשובה ג, ד:

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב - חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה, עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה, שנאמר וצדיק יסוד עולם, זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו. ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה, ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום.

במדבר י, ט"ו:

וְכִי תֵבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל הָעָר הָצָרָה אֲתֶכֶם וְהִרְעַתֶם בְּחֻצְצֹתֶם וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם: וּבְיוֹם שִׁמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בְּחֻצְצֹתֶם עַל עַלְתֵּיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ראש השנה כו ע"ב, המשנה (פ"ג מ"ג):

שופר של ראש השנה של יעל, פשוט ופיו מצופה זהב, ושתי חצוצרות מן הצדדין. שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר. ובתעניות בשל זכרים, כפופין ופיהן מצופה כסף, ושתי חצוצרות באמצע. שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות. שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות. רבי יהודה אומר: בראש השנה תוקעין בשל זכרים, וביובלות בשל יעלים.

שם כז ע"א:

שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות וכו'. אמר רב שמואל בר יצחק: כמאן מצליגן האידנא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון, כמאן - כרבי אליעזר, דאמר: בתשרי נברא העולם. מתיב רב עינא: שוה יובל לראש השנה לתקיעה ולברכות, והא איכא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון, דבראש השנה איתא וביובל ליתא! כי קתני - אשאר.

רב שישא בריה דרב אידי מתני הכי: אמר רב שמואל בר יצחק: הא דתנן שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות כמאן - דלא כרבי אליעזר, דאי רבי אליעזר - כיון דאמר בתשרי נברא העולם, הא איכא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון, דבראש השנה איתא ויובל ליתא! כי קתני - אשאר.

תוספות שם ד"ה 'כמאן מצלין':

כמאן מצלין זה היום תחלת מעשיך - תימה הא קי"ל כרבי יהושע כדאמרין בפ"ק (דף יב ע"א) לתקופה כר' יהושע ואומר ר"ת דקי"ל כרב עינא דפריך משה יובל ורב עינא ה"ק והא איכא זה היום תחלת מעשיך דאיתיה בראש השנה וליתיה ביובל אלא ודאי הא דאמרין ליה לאו משום ברייתו של עולם אלא משום תחלת מעשה דין שהעולם נדון בו להתקיים או לאו וזה שייך נמי ביוה"כ דיובל דהוקש לר"ה.

רש"י ראש השנה כו ע"ב ד"ה 'שוה היובל':

שוה היובל לראש השנה לתקיעה – בפשוטין, ואף על גב דתקיעתו ביובל לא לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שילוח עבדים והשמטת מכירת שדות, אפילו הכי כדראש השנה בעי למעבדיה דגמרין לה לגזירה שוה שביעי שביעי בפרק בתרא (לד ע"א).

משנה תענית ב, א–ג:

א. סדר תעניות כיצד? מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין, וכל אחד ואחד נותן בראשו. הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין, אחינו לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם, אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. ובקבלה הוא אומר, וקרעו לבבכם ואל בגדיכם.

ב. עמדו בתפלה. מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם, כדי שיהא לבו שלם בתפלה. ואומר לפניהם עשרים וארבעה ברכות, שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש.

ג. ואלו הן: זכרונות, ושופרות, אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני, אשא עיני אל ההרים וגו', ממעמקים קראתיך ה', תפלה לעני כי יעטוף. ר' יהודה אומר: לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות, אלא אומר תחתיהן רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה בארץ, אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות. ואומר חותמיהן.

תוספות יו"ט שם ד"ה 'זכרונות ושופרות':

אלא נ"ל... והאי קרא גופיה דמיניה דריש כתיב ביה וביום שמחתכם וראש השנה נקרא יום שמחה ממה שנאמר ביום א' לחדש השביעי וגו' כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם, ויו"כ של יובל איש אל משפחתו ואיש אל אחוזת אבותיו ישוב שהוא ודאי שמחת לב. ואע"ג דלעיל מיניה דהאי קרא דביום שמחתכם כתיב וכי תבואו מלחמה על הצר וגו' דדרשינן מיניה תקיעות דתענית במשנה ד פרק ג דראש השנה, הא פסוקי פסקי לקראי.

איך אפשר לראות כאן שלוש סברות לסיבת התקיעה בראש השנה ולהזכרה בתפילה, על פי הכיוונים דלעיל? איך אפשר להסביר את החלוקה למלכויות זיכרונות ושופרות על פי הכיוונים דלעיל, וכן את המחלוקת בין רבי עקיבא לרבי יוחנן בן נורי לגבי אם תוקעים במלכויות?

ראש השנה לג"ב – לד"א:

תנו רבנן: מנין שבשופר? תלמוד לומר והעברת שופר תרועה. אין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין? תלמוד לומר בחדש השביעי, שאין תלמוד לומר בחדש השביעי, ומה תלמוד לומר בחדש השביעי? שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה. ומנין שפשוטה לפניה? תלמוד לומר והעברת שופר תרועה. ומנין שפשוטה לאחריה? תלמוד לומר תעבירו שופר. ואין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין? תלמוד לומר בחדש השביעי, שאין תלמוד לומר בחדש השביעי, ומה תלמוד לומר בחדש השביעי, שיהיו כל תרועות החדש השביעי זה - כזה. ומנין לשלש של שלש? תלמוד לומר והעברת שופר תרועה, שבתון זכרון תרועה, יום תרועה יהיה לכם. ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה? תלמוד לומר שביעי שביעי לגזירה שוה. הא כיצד? שלש שהן תשע. שיעור תקיעה כתרועה, שיעור תרועה כשלשה שברים. האי תנא, מעיקרא מייתי לה בהיקישא, והשתא מייתי לה בגזירה שוה? - הכי קאמר: אי לאו גזירה שוה - הוה מייתינא לה בהיקישא, השתא דאתיא גזירה שוה - היקישא לא צריך. והאי תנא מייתי לה בגזירה שוה ממדבר, דתניא: ותקעתם תרועה - תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה. אתה אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה, או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת היא? כשהוא אומר ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו - הוי אומר: תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה. ומנין שפשוטה לפניה? תלמוד לומר ותקעתם תרועה, ומנין שפשוטה לאחריה? תלמוד לומר תרועה יתקעו. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר ותקעתם תרועה שנית, שאין תלמוד לומר שנית, ומה תלמוד לומר שנית? זה בנה אב: שכל מקום שנאמר תרועה - תהא תקיעה שניה לה. אין לי אלא במדבר, בראש השנה מנין? תלמוד לומר תרועה תרועה לגזירה שוה. ושלש תרועות נאמרו בראש השנה: שבתון זכרון תרועה, יום תרועה, והעברת שופר תרועה. ושתי תקיעות לכל אחת ואחת. מצינו למדין: שלש תרועות ושש תקיעות נאמרו בראש השנה, שתיים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים; שבתון זכרון תרועה, והעברת שופר תרועה - מדברי תורה, יום תרועה יהיה לכם - לתלמודו הוא בא. רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: אחת מדברי תורה, ושתיים מדברי סופרים: והעברת שופר תרועה - מדברי תורה, שבתון זכרון תרועה, ויום תרועה יהיה לכם - לתלמודו הוא בא. מאי לתלמודו הוא בא? - מיבעי: ביום ולא בלילה. - ואידך: ביום ולא בלילה מנא ליה? נפקא ליה מביום הכפרים. אי [מביום] הכפרים יליף - נגמור נמי מיניה לפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה! והעברת תעבירו - לא משמע להו. אלא מאי דרשי בהו? והעברת - כדרב מתנא, דאמר רב מתנא: והעברת - דרך העברתו, תעבירו דקאמר רחמנא נעבריה ביד. ואידך, דרב מתנא מדשני בדיבוריה. תעבירו ביד - לא מצית אמרת, דגמר עברה עברה ממש, כתיב הכא והעברת שופר תרועה, וכתוב התם ויצו משה ויעבירו קול במחנה, מה להלן בקול - אף כאן בקול. ולהאי תנא דמייתי לה ממדבר, אי מה להלן חוצרות - אף כאן חוצרות? תלמוד לומר תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו אי זהו חג שהחדש מתכסה בו - הוי אומר זה ראש השנה, וקאמר רחמנא שופר.

שופר של ראש השנה של יעל, פשוט ופיו מצופה זהב, ושתי חצוצרות מן הצדדין. שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר. ובתעניות בשל זכרים, כפופין ופיהן מצופה כסף, ושתי חצוצרות באמצע. שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות. שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות. רבי יהודה אומר: בראש השנה תוקעין בשל זכרים, וביובלות בשל יעלים.

תוספות שם ד"ה 'רבי יהודה':

רבי יהודה אומר בר"ה בשל זכרים וביובלות בשל יעלים – לית ליה לרבי יהודה שוה יובל לר"ה והא דבעינן שופר בראש השנה לאו משום דילפינן מיובל אלא כאידך תנא דיליף בפ' בתרא (שם דף לד ע"א) מדכתיב תקעו בחדש שופר ומיהו ההוא תנא נמי יליף ר"ה מיובל בגזרה שוה כדקאמרינן שלש תרועות נאמרו בר"ה ומייתי קרא דוהעברת שופר תרועה דכתיב ביובל וביום ולא בלילה נמי יליף מיובל כדקאמר התם והא דאיצטריך ליה קרא דתקעו בחדש שופר משום דיליף נמי ראש השנה ממדבר והוא אמינא דבחצוצרות כמדבר לכך נראה דמודה רבי יהודה דשוה יובל לר"ה אלא לענין הך מילתא אין שייך להשוותם להיות בשל זכרים כשל ר"ה דטעמא דר"ה מסברא בעלמא דכמה דכייף איניש טפי עדיף שהוא יום הדין ולהזכיר עקידה אבל יובל דלשלוח עבדים ושדות החוזרות לבעלים אין לחוש אלא שיהא שם שופר עליו אף על גב דר' לוי נמי משהו להו לענין זה משום גזרה שוה יש לומר דבהא פליגי.

איך אפשר להסביר את היחס ליובל ועד כמה משווים ביניהם על פי הכיוונים דלעיל?

מצוות שופר

רא"ש ראש השנה ד, י:

ור"ת כתב שיש לברך על תקיעת שופר משום דעשייתה היא גמר מצותה. וראב"ה הביא הירושלמי תוקע שופר צריך לברך אקב"ו לשמוע בקול שופר ושהחיינו ואח"כ תוקעין. וכן כתב בה"ג הא דמברכים לשמוע בקול שופר ולא מברכים לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא ולא בתקיעת שופר. כדתנן (לעיל דף כז ע"ב) התוקע לתוך הבור וכו' ופעמים שהתוקע בעצמו לא יצא כגון שהיה עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותקע.

תוספות הרא"ם על הסמ"ג עשין מב:

מ"ע לתקוע בשופר – אע"ג דמקראי דיום תרועה וזכרון תרועה משמע שכל ישראל יוצאים בתרועה אחת... וא"א זה אלא על שמיעה מיהו לקמן ילפינן בג"ש דשביעי שביעי ליתן האמור של זה בזה, וקרא דוהעברת שופר דיובל כאלו הוא כתיב בראש השנה, וכיון דמהך קרא משמע תרועה כדילפינן העברה העברה ממשה, מה להלן בקול אף כאן בקול.

איך אפשר לייחס את המחלוקת על פי הכיוונים דלעיל?

(רמז: עיין ברמב"ם המופיע בסעיף 'תפילת תשע')

התקיעות

עיין שוב בגמרא המופיעה בסעיף 'שופר'.

ראש השנה לד ע"א-ע"ב:

אתקין רבי אבהו בקסרי: תקיעה, שלשה שברים, תרועה, תקיעה. מה נפשך? אי ילולי יליל - לעביד תקיעה תרועה ותקיעה, ואי גנוחי גנח - לעביד תקיעה שלשה שברים ותקיעה! מספקא ליה אי גנוחי גנח אי ילולי יליל. מתקיף לה רב עוירא: ודלמא ילולי הוה, וקא מפסיק שלשה שברים בין תרועה לתקיעה! דהדר עביד תקיעה תרועה ותקיעה. מתקיף לה רבינא: ודלמא גנוחי הוה, וקא מפסקא תרועה בין שברים לתקיעה! דהדר עביד תקיעה שברים ותקיעה. אלא רבי אבהו מאי אתקין? אי גנוחי גנח - הא עבדיה, אי ילולי יליל - הא עבדיה! מספקא ליה דלמא גנח ויליל. אי הכי, ליעבד נמי איפכא: תקיעה, תרועה, שלשה שברים ותקיעה, דלמא יליל וגנח! סתמא דמילתא, כי מתרע באיניש מילתא - ברישא גנח והדר יליל.

תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים. אמר רבי יוחנן: שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום, יצא, תניא נמי הכי: שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום - יצא.

רש"ר הירש לבמדבר י, ג:

ותקעו וגו' - ברור מפסוק ז שתקיעה ותרועה הן שני קולות שונים. אף על פי כן נאמר בפסוק ה: ותקעתם תרועה - ולא "והרעותם", במקביל אל תריעו שבפסוק ז; ולמדנו מכאן שיש לצרף את שני קולות האלה ולפתוח את התרועה בתקיעה; ובהתאם לכך, הרי תרועה יתקעו של פסוק ו מורה שיש לסיים את התרועה בתקיעה. ולכך מתאימה גם ההלכה (ראש השנה לד ע"א והשוה פי' ויקרא כג, כד). המשמעות המקורית של "תקע" היא: לנעוץ, להכניס בכח. אדם תוקע מסמר בקיר או יתד באדמה, או הוא תוקע את כפו בכף חבירו כדי לסמל הבטחה. וזו משמעות הסמל של תקיעת כף: כבעל הפעולה - או מוטב: כבעל הרכוש, שהרי הביטוי השגור הוא "תקיעת כף", ולא "תקיעת יד" - הרי הוא מוסר את עצמו לרשות חבירו בכח וללא סייג; כפו נשתעבדה לחבירו, והרי היא עומדת לשירותו. בביטוי זה הכף מסמלת את אישיותו של עושה הפעולה - או מוטב: של בעל הרכוש; ולפיכך מצאנו "תִּקְעַ" (איוב יז, ג) במשמעות של בניין חוזר: לתקוע את עצמו. וכן נאמר במשלי ו, ג על מי שמסר תקיעת כף לחבירו: "באת בכף רעך". ובהשאלה לנגינה הרי זו משמעות "תקע": לנשוף בכח ובהתמדה כדי להכניס עמוד אויר לכלי נשיפה; ומשמעות "תקיעה": הקול היוצא על ידי כך מתוך הכלי והנכנס לאוזן בכח ובהתמדה. ומכאן המשמעות המיוחדת של "תקיעה": הקול הישר, המתמיד, שלא נשבר, היוצא מתוך כלי הנשיפה: "פשוטה". משמעות "רוע", "רעע": לשבור. כך: "תרעם בשבט ברזל" (תהלים ב, ט). בנגינה הוא מבטא את הקול השבור, הרועד, המתקבל מתוך ריבוי של קולות קצרים: "תרועה".

בפסוק ב נאמר שהמטרה העיקרית של החצוצרות היא "למקרא העדה ולמסע את המחנות". כסימן למקרא העדה משמשת התקיעה, הקול הישר של הקריאה (פסוקים ג, ד, ז); כסימן למסע המחנות משמשת התרועה, הקול השבור של האזעקה (פסוקים ה, ו); אלא שנאמר: "ותקעתם תרועה" ו"תרועה יתקעו", ומכאן שהתרועה לא באה לבדה אלא "פשוטה לפניה" ו"פשוטה לאחריה" (ראש השנה שם). למקרא העדה כיחידה - כשהיא מיוצגת על ידי הנשיאים ראשי אלפי ישראל - היו תוקעים בחצוצרה אחת (פסוק ד); ובכך היו נותנים ביטוי למושג היחידה. אולם אם נקראה העדה בריבוי פרטיה, היו תוקעים בשתי חצוצרות, ובכך

היו נותנים ביטוי למושג הריבוי. הסימן למסע המחנות היה, כאמור, תרועה, אלא ש"פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה". והואיל והתקיעה היא סימן קריאה, והתרועה היא סימן אזהרה, הרי זו משמעות צירוף הקולות האלה: התקיעה הראשונה קוראת את כולם אל הנגיד המצווה לאומה. אלמלא נסמכה לה תרועה, היתה זו ההוראה: לבוא אל ראש האומה כדי לקבל ממנו את פקודותיו. אך מיד נשמעת תרועה, וזו מורה להביא את הכל לכלל תנועה, לפרק את המחנה ולהכין אותו למסע. וכך מצווה התקיעה המסיימת: משנתפרק המחנה, יש ללכת לכל מקום כמצוות הנגיד. ונראה שזו משמעות תרועה יתקעו למסעיהם: תיכף לתרועה ישמיעו תקיעה, וכך יתנו את ההוראה להמשך המסעות.

שם י' י'

נמצא, שכך אומרת לנו התורה: הנה הגיעו ימי השמחה של דעת ה', באו הזמנים שזכרונותיהם קוראים לנו להיוועד אל ה', נכנסו הימים המעוררים אותנו להתחדשות; ובימים אלה נבטא בקרבן את דעת ה', את השאיפה אל ה' ואת ההתחדשות. בעולות, תמידים ומוספים, בשלמי ציבור של כבשי עצרת נבטא את קידוש המעשים ואת שמחת החיים שיביאו לידי קירבת ה'; ובאותה שעה "נקרא" אל ה' בתקיעת חצוצרות, נבקש ממנו שישמע את הנדרים שהזמן עורר בליבנו וישקיף על התמסרותנו המבקשת "קירבת אלהים"; נקרא אליו שיקרב אלינו, כדרך ששמענו בקולו וביקשנו את קירבתו. נמצא, שגם תקיעת החצוצרות של קרבנות הציבור היא קריאה של ישראל אל ה': אנחנו קוראים אליו שיקרב אלינו, וכך מבטאים את עיצומו של רעיון הקרבן. וכאשר אנחנו שואפים להתקרב אל ה', וה' נענה לנו ומתקרב אלינו, כבר מתקיים כל תוכנו של קרבן המועד; שהרי זמן הקרבן נעשה על ידי כך ל"מועד", לזמן של היוועדות ישראל אל ה'. וכבר אמרנו לעיל (ט, ב), שגם שבתות ותמידים הם מועדים של קרבנות.

ההלכה מורה שגם תקיעת הקרבנות לא באה לבדה, אלא היתה זו תקיעה-תרועה-תקיעה כדוגמת הקריאה לעזרה של הפסוק הקודם. ואף על פי שנאמר שם "והרעתם" וכאן "ותקעתם", כבר ביאר רמב"ן, ששם ההדגשה היא על תרועה - וכאן על תקיעה. שם זו תרועה הפותחת בתקיעה ומלווה על ידה, ואילו כאן אלו הן תקיעות הפותחות את התרועה ומלוות אותה. שם ההתערבות האלוהית היא התכלית וקירבת ה' המיוחלת היא האמצעי, ואילו כאן קירבת ה' היא התכלית, וההתערבות האלוהית היא האמצעי. שכן גם קירבת ה' המתמדת תלויה בהתערבות הכח האלוהי הכל יכול; היא תלויה בכפרה, שהיא מעשה פלא של חסד ה', וזו תמחוק מעברנו את כל המתנגד לשאיפתנו להיות ראויים לקירבת ה'. בזכות הכפרה ניוולד מחדש ונהיה ראויים לעתיד טהור וחדש. נמצא, שהתקיעה-תרועה-תקיעה של הקרבנות קוראת לה' שיבוא אלינו (תקיעה), יכפר עלינו (תרועה) - על מנת שיהיה קרוב לנו מכאן ולהבא ויתמיד בלכתו עמנו.

אפשר שהמשמעות השונה של תקיעה-תרועה-תקיעה - כקריאה לעזרה או כקריאה עם הקרבנות - היתה ניכרת גם באופן ביצוע הקולות: שם הבליטו את התרועה על ידי שהאריכו בה והשמיעו אותה בקול חזק, ובאותה שיטה היו מבליטים את התקיעות כאן. וכעין זה מורה ההלכה ביחס לצירוף של חצוצרות ושופר בתענית ובראש השנה (ראש השנה כו ע"ב).

איך אפשר להסביר את המורכבות של סוגי הקולות על פי הכיוונים דלעיל?

(רמז: איזה סוג קורא לנו לחזור בתשובה, איזה מעיד על שינוי במצבנו, ומה קורה בעקבות השינוי [אולי התחדשות]?)

יום הכיפורים

מהות היום

ויקרא כג, כו-לב:

וידבר ה' אל מֹשֶׁה לֵאמֹר: אֲךָ בַעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לַה': וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בַעֲצֻם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפּוּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם: כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תַעֲנֶה בַעֲצֻם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמִּיָּה: וְכָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה בַעֲצֻם הַיּוֹם הַזֶּה וְהֶאֱבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקְרָב עֲמָה: כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם: שִׁבְתַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּתְּשׁוּעָה לַחֹדֶשׁ בְּעָרֵב מִעָרֵב עַד עָרֵב תִּשְׁבַּתוּ שַׁבְּתָכֶם:

במדבר כט, ז-יא:

וּבַעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַה' רִיחַ נִיחֹחַ פֶּרֶךְ בֶּן בֶּקָר אֶחָד אֵיל אֶחָד כִּבְשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם: וּמִנְחַתָּם סֹלֶת בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים לִפְרָשֵׁי עֶשְׂרִים לֵאֵיל הָאֶחָד: עֶשְׂרוֹן עֶשְׂרוֹן לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכִּבְשִׂים: שְׁעִיר עִזִּים אֶחָד חֲטָאת מִלֶּבֶד חֲטָאת הַכִּפּוּרִים וְעֹלֹת הַתְּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֶּיהָ:

רש"י הירש, חורב (מהדורת פלדהיים, תשס"ז), פרק כב, קנה-קנו:

ביום זה שומה עליך לתת ביטוי מעשי למחשבה שמכיוון שכל חיך ויעודך ניתנו לך רק בחסדי ה', הרי שבשל עיוות חיך עד כה קיפחת את כוחך וזכותך לחיים ועליך להרגיש את עצמך כאפס וכאין. ואם יש את נפשך באמת ובתמים לשוב ולפתוח בחיים חדשים, כי צמאה נפשך אל חיי אמת באור ה' שיתן לך כוח להתחדשות ויחדש ימך כאב אוהב המשיב אליו את בנו, - או אז יקרא אותך שנית ה'ה' שלו אל הוויה חדשה ויעניק לך כוח לחיים חדשים, יבטל ממך את קללת עברך ויחדש עליך עתיד חדש.

הביטוי המעשי לכך אינו אלא איסור מלאכה וחובת העינוי, הווי אומר הימנעות מהנאה. לפעול וליהנות - הרי זה כל תוכן חיי האדם, אולם עקב החטא קיפחנו את הכוח הרוחני לפעול ואת הזכות ליהנות...

מהר"ל, נצח ישראל פרק מד:

המלאכים, אשר הם נבדלים והם קדושים מן החומר... שהם קדושים מן החמרי הגשמי. וביום אשר מסולק האדם מן החומר, כמו יום הכפורים, שאסור באכילה ובשתיה, ומסולק מאתו שאר ענינים הגשמיים, עד שהאדם קדוש והוא במדריגת המלאכים בפרט...

איך אפשר לראות את המחלוקת כשני כיוונים למהות יום כיפור?

דיני היום

עינויים

יומא עג ע"ב, המשנה (פ"ח מ"א):

יום הכפורים אסור באכילה, ובשתיה, וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשיש המטה והמלך והכלה ירחצו את פניהם, והחיה תנעול את הסנדל, דברי רבי אליעזר, וחכמים אוסרין. האוכל ככותבת הגסה, כמוה וכגרעינתה, והשותה מלא לוגמיו - חייב. כל האוכלים מצטרפין לככותבת, וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו. האוכל ושותה אין מצטרפין.

שם עד ע"ב:

תנו רבנן: תענו את נפשתיכם, יכול ישב בחמה או בצנה כדי שיצטער, תלמוד לומר וכל מלאכה לא תעשו. מה מלאכה - שב ואל תעשה, אף ענוי נפש - שב ואל תעשה. ואימא: היכא דיתיב בשימשא וחיים ליה - לא נימא ליה קום תוב בטולא, יתיב בטולא וקריר ליה, לא נימא ליה קום תוב בשימשא! דומיא דמלאכה, מה מלאכה - לא חלקת בה, אף ענוי - לא תחלוק בו. תניא אידך: תענו את נפשתיכם יכול ישב בחמה ובצנה ויצטער - תלמוד לומר וכל מלאכה לא תעשו, מה מלאכה - דבר שחייבין עליו במקום אחר, אף ענוי נפש - שחייבין עליו במקום אחר. ואי זה זה - זה פגול ונותר. אביא פגול ונותר שהן בכרת, ולא אביא את הטבל שאינו בכרת - תלמוד לומר, תענו ועניתם את נפשתיכם ריבה. אביא הטבל שהוא במיתה, ולא אביא את הנבילה שאינה במיתה - תלמוד לומר תענו ועניתם את נפשתיכם ריבה. - אביא את הנבילה שהוא בלאו, ולא אביא את החולין שאינן בלאו - תלמוד לומר תענו ועניתם את נפשתיכם ריבה. אביא החולין שאינן בקום אכול ולא אביא את התרומה שהיא בקום אכול - תלמוד לומר תענו ועניתם את נפשתיכם ריבה. אביא את התרומה שאינה בבל תותירו ולא אביא את הקדשים שהן בבל תותירו - תלמוד לומר תענו ועניתם את נפשתיכם ריבה. ואם נפשך לומר: הרי הוא אומר והאבדתי את הנפש ההיא - ענוי שהוא אבדת הנפש, ואיזה זה - זה אכילה ושתייה. מאי ואם נפשך לומר? וכי תימא: בעריות קא מישתעי קרא - הרי הוא אומר והאבדתי הנפש ענוי שיש בו אבדת נפש, ואי זה זה - זה אכילה ושתייה. דבי רבי ישמעאל תנא: נאמר כאן ענוי ונאמר להלן ענוי, מה להלן ענוי רעבון - אף כאן ענוי רעבון. ונילף מאם תענה את בנתי! דנין ענוי דרבים מענוי דרבים, ואין דנין ענוי דרבים מענוי דיחיד. ונילף מענוי דמצרים, דכתיב וירא את ענינו ואמרין: זו פרישות דרך ארץ! אלא, דנין ענוי בידי שמים מענוי בידי שמים, ואין דנין ענוי בידי שמים מענוי בידי אדם.

חידושי המאירי שם ד"ה 'יש אכילות':

...וענוי סתם על אכילה ושתייה הוא נאמר כמו שביארנו ויש ענויים שמדברי סופרים כמו שביארנו במשנה והם דברים שמניעתם הפסק תענוג ושמצינו בהם לשון ענוי אבל שיתחייב לענות עצמו בישיבת חמה אם העת חם או בישיבת צנה אם העת קר אף על פי שזה הוא בודאי ענוי לא מפני שלא מצינו בו לשון ענוי אין זה חייב בו שהרי הכתוב הקיש תענית למלאכה מדכתיב תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו מה מלאכה בשב ואל תעשה אף ענוי בשב ואל תעשה ר"ל במניעת תענוג ולא בהבאת צער.

איך אפשר להסביר את ההתלבטות על פי הכיוונים דלעיל?

מגילה כא ע"א, המשנה (פ"ד מ"א):

הקורא את המגילה עומד ויושב. קראה אחד, קראוה שנים - יצאו. מקום שנהגו לברך - יברך. ושלא לברך - לא יברך. בשני וחמישי, בשבת

במנחה - קורין שלשה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן, ואין מפטירין בנביא. הפותח והחותם בתורה - מברך לפניה ולאחריה. בראשי חדשים ובחולו של מועד - קורין ארבעה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן, ואין מפטירין בנביא. הפותח והחותם בתורה - מברך לפניה ולאחריה. זה הכלל: כל שיש בו מוסף ואינו יום טוב - קורין ארבעה. ביום טוב חמשה. ביום הכפורים - ששה, בשבת - שבעה. אין פוחתין מהן, אבל מוסיפין עליהן, ומפטירין בנביא. הפותח והחותם בתורה - מברך לפניה ולאחריה.

שם כג ע"א:

ביום טוב חמשה ביום הכפורים ששה וכו', מתניתין מני? לא רבי ישמעאל ולא רבי עקיבא, דתניא: ביום טוב - חמשה וביום הכפורים - ששה, ובשבת - שבעה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: ביום טוב - חמשה, וביום הכפורים - שבעה, ובשבת - ששה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן. מני? אי רבי ישמעאל - קשיא תוספת, אי רבי עקיבא - קשיא ששה ושבעה! אמר רבא: תנא דבי רבי ישמעאל היא, דתנא דבי רבי ישמעאל: ביום טוב - חמשה, ביום הכפורים - ששה, בשבת - שבעה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן, דברי רבי ישמעאל. - קשיא דרבי ישמעאל אדרבי ישמעאל! תרי תנאי אליבא דרבי ישמעאל. מאן תנא להא דתניא: ביום טוב מאחרין לבוא וממהרין לצאת, ביום הכפורים ממהרין לבוא ומאחרין לצאת, ובשבת ממהרין לבוא וממהרין לצאת - לימא רבי עקיבא, דאית ליה גברא יתירא? אפילו תימא רבי ישמעאל, דנפיש סידורא דיומא.

טורי אבן שם ד"ה 'ביוה"כ ז':

טעמא דר"ע לא נתברר לי בשלמא ר"י דאמ' ביוה"כ ו' ובשבת ז', ה"ט כדמפ' לעיל כל דטפי ליה מילתא מחבריה טפי ליה גברא יתירא, יוה"כ דענוש כרת ששה שבת דאיסור סקילה ז'. אבל ר"ע דטפי ליה יוה"כ הקל משבת החמור, מ"ט? ואי משום דיוה"כ יום עינוי הוא, אין זה ענין לקדושת היום למטפי גברא יתירא... וי"ל דאיכא צלותא יתירא משבת וי"ט, שהוא תפילת נעילה.

איך אפשר לייחס את ההתלבטות בדבר לכיוונים דלעיל?

איסור מלאכה

מגילה ז ע"ב:

מתני'. אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת.

גמ'. הא לענין תשלומין - זה וזה שוין. מני מתניתין - רבי נחוניא בן הקנה היא. דתניא, רבי נחוניא בן הקנה היה עושה את יום הכפורים כשבת לתשלומין. מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין - אף יום הכפורים מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין. תנן התם: כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתות, שנאמר ונקלה אחיך לעיניך - כיון שלקה הרי הוא כאחיו, דברי רבי חנניה בן גמליאל. אמר רבי יוחנן: חלוקין עליו חבריו על רבי חנניה בן גמליאל. אמר רבא: אמר בי רב: תנינא אין בין יום הכפורים לשבת אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהיכרת. ואם איתא - אידי ואידי בידי אדם היא! אמר רב נחמן: הא מני - רבי יצחק היא, דאמר: מלקות בחייבי כריתות ליכא. דתניא, רבי יצחק אומר: חייבי כריתות בכלל היו, ולמה יצאת כרת באחותו - לדונה בכרת

ולא במלקות. רב אשי אמר: אפילו תימא רבנן, זה - עיקר זדונו בידי אדם, וזה - עיקר זדונו בהיכרת.

נראה שעקרונית כל מה שאסור בשבת אסור ביוה"כ. עיין בכיוונים באיסור מלאכה בשבת (חוץ מטעם המנוחה, כנראה) ונסה להסביר על פי הכיוונים דלעיל.

עבודת יוה"כ

ויקרא טז:

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה' וַיִּמָּתוּ:
וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן אַחִיךָ וְאֵל יָבֹא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית
לְפָרֶכֶת אֶל פְּנֵי הַכִּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאֹרֶן וְלֹא יָמוּת כִּי בָעֵנָן אֲרָאָה עַל
הַכִּפֹּרֶת: בְּזֹאת יָבֹא אֶהֱרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפֶרֶץ בֶּן בֶּקֶר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה:
כְּתָנֹת בֶּדֶד קֹדֶשׁ יִלְבֹּשׁ וּמִכְנָסִי בֶדֶד יִהְיוּ עָלָיו בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵי בֶדֶד יַחְגֹּר
וּבְמִצְנֶפֶת בֶּדֶד יִצְנֹף בְּגָדֵי קֹדֶשׁ הֵם וְרֹחֹץ בְּמִים אֶת בְּשָׂרוֹ וְלִבָּשָׁם: וּמֵאֵת
עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי שְׁעִירִי עִזִּים לְחֻטָּאת וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה: וְהַקְרִיב
אֶהֱרֹן אֶת פֶּר הַחֻטָּאת אֲשֶׁר לוֹ וְכָפַר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ: וְלָקַח אֶת שְׁנֵי
הַשְּׁעִירִים וְהִעֲמִיד אֹתָם לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְנָתַן אֶהֱרֹן עַל שְׁנֵי
הַשְּׁעִירִים גִּרְלוֹת גֹּרֶל אֶחָד לַה' וְגֹרֶל אֶחָד לַעֲזָאזֵל: וְהַקְרִיב אֶהֱרֹן אֶת
הַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָיו הַגֹּרֶל לַה' וַעֲשָׂהוּ חֻטָּאת: וְהַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָיו הַגֹּרֶל
לַעֲזָאזֵל יַעֲמִיד חַי לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה:
וְהַקְרִיב אֶהֱרֹן אֶת פֶּר הַחֻטָּאת אֲשֶׁר לוֹ וְכָפַר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת
פֶּר הַחֻטָּאת אֲשֶׁר לוֹ: וְלָקַח מִלֵּא הַמִּחְתָּה גִחְלִי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי ה'
וּמִלֵּא חֲפָנָיו קִטְרֹת סִמִּים דֶּקֶה וְהֵבִיא מִבֵּית לְפָרֶכֶת: וְנָתַן אֶת הַקִּטְרֹת עַל
הָאֵשׁ לִפְנֵי ה' וְכִסָּה עָנַן הַקִּטְרֹת אֶת הַכִּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת:
וְלָקַח מִדָּם הַפֶּר וְהִזָּה בְּאֶצְבָּעוֹ עַל פְּנֵי הַכִּפֹּרֶת קִדְמָה וְלִפְנֵי הַכִּפֹּרֶת יִזָּה
שֶׁבַע פְּעָמִים מִן הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ: וְשָׁחַט אֶת שְׁעִיר הַחֻטָּאת אֲשֶׁר לָעֵם וְהֵבִיא
אֶת דָּמוֹ אֶל מִבֵּית לְפָרֶכֶת וַעֲשָׂה אֶת דָּמוֹ כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָם הַפֶּר וְהִזָּה אֹתוֹ
עַל הַכִּפֹּרֶת וְלִפְנֵי הַכִּפֹּרֶת: וְכָפַר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטְמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חֻטְאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אֹתָם בְּתוֹךְ
טְמֵאתָם: וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד צֵאתוֹ
וְכָפַר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל קֵהֶל יִשְׂרָאֵל: וַיֵּצֵא אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי
ה' וְכָפַר עָלָיו וְלָקַח מִדָּם הַפֶּר וּמִדָּם הַשְּׁעִיר וְנָתַן עַל קֶרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:
וְהִזָּה עָלָיו מִן הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטָהְרוּ וְקִדְּשׁוּ מִטְמֵאת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: וְכֹלָה מִכֹּפֶר אֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְהַקְרִיב אֶת
הַשְּׁעִיר הַחִי: וְסִמֵּךְ אֶהֱרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחִי וְהִתְוֹדָה עָלָיו
אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חֻטְאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל
רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֹתִי הַמִּדְבָּרָה: וְנָשָׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל
עֲוֹנוֹתָם אֶל אֶרֶץ גִּזְרָה וְשָׁלַח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר: וּבָא אֶהֱרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד
וּפָשַׁט אֶת בְּגָדֵי הַבֵּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם: וְרֹחֹץ אֶת
בְּשָׂרוֹ בְּמִים בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת בְּגָדָיו וַיֵּצֵא וַעֲשָׂה אֶת עֲלֹתוֹ וְאֶת עֹלֹת
הָעֵם וְכָפַר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד הָעֵם: וְאֶת חֵלֶב הַחֻטָּאת יִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ: וְהִמְשִׁלַּח
אֶת הַשְּׁעִיר לַעֲזָאזֵל יִכְבֹּס בְּגָדָיו וְרֹחֹץ אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמִים וְאַחֲרֵי כֵן יָבֹא אֶל
הַמִּחְנָה: וְאֶת פֶּר הַחֻטָּאת וְאֶת שְׁעִיר הַחֻטָּאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת דָּמָם לְכַפֵּר
בַּקֹּדֶשׁ יוֹצֵא אֶל מִחוּץ לַמִּחְנָה וְשָׂרְפוֹ בָּאֵשׁ אֶת עֹרֹתָם וְאֶת בְּשָׂרָם וְאֶת
פָּרָשָׁם: וְהִשְׂרֹף אֹתָם יִכְבֹּס בְּגָדָיו וְרֹחֹץ אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמִים וְאַחֲרֵי כֵן יָבֹא אֶל
הַמִּחְנָה: וְהִיְתָה לָכֶם לְחֻקֹּת עוֹלָם בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִי לַחֹדֶשׁ תַּעֲנוּ אֶת
נַפְשֵׁיכֶם וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם: כִּי בַיּוֹם הַזֶּה
יִכָּפֵר עֲלֵיכֶם לְטָהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חֻטְאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ: שִׁבְתֹּן שַׁבְתֹּן

היא לכם וענייתם את נפשתיכם חקת עולם: וכפר הכהן אשר ימשח אתו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו ולבש את בגדי הבד בגדי הקדש: וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח וכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר: והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה ויעש כאשר צוה ה' את משה:

במדבר כט, ז-יא:

ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו: והקרבתם עלה לה' ריח ניחח פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים יהיו לכם: ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל האחד: עשרון עשרון לכבש האחד לשבעת הכבשים: שעיר עזים אחד חטאת מלבד חטאת הכפרים ועלת התמיד ומנחתה ונספיהם:

ההפרשה לפני העבודה:

יומא ב ע"א:

מתני'. שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין, ומתקינין לו כהן אחר תחתיו, שמא יארע בו פסול. רבי יהודה אומר: אף אשה אחרת מתקינין לו, שמא תמות אשתו. שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו, ביתו זו אשתו. אמרו לו: אם כן אין לדבר סוף. גמ'. ...מנא הני מילי? אמר רב מניומי בר חלקיה אמר רבי מחסיא בר אידי אמר רבי יוחנן: אמר קרא כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשת לכפר עליכם. לעשת - אלו מעשי פרה, לכפר - אלו מעשי יום הכפורים.

רש"י שם ד"ה 'כאשר עשה':

כאשר עשה - במלואים, שצוה אותם לפרוש מביתם שבעה ימים, שנאמר (ויקרא ח) ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה וגו', ובשמיני עבדו, שנאמר (שם ט) ויהי ביום השמיני קרא וגו' וכתוב קרב אל המזבח וגו' כאשר וגו' צוה לעשות לדורות, לפרוש שבעה לפני עבודת יום אחד.

שם ג ע"ב:

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: מהיכא קא ילפת לה - ממלואים, אי מה מלואים - כל הכתוב בהן מעכב בהן, אף הכא נמי - כל הכתוב בהן מעכב בהן. וכי תימא הכי נמי, והתנן: ומתקינין לו כהן אחר, ולא קתני מפרישין! וכי תימא: מאי מתקינין - מפרישין, ליתני או אידי ואידי מתקינין, או אידי ואידי מפרישין! אמר ליה: אלא מר מהיכא יליף לה? - אמר: מסיני, דכתיב וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי. מכדי כתיב ויקרא אל משה ביום השביעי, מאי ששת ימים? זה בנה אב, שכל הנכנס במחנה שכינה - טעון פרישת ששה.

שיעורי הגרי"ד, עבודת יום הכיפורים:

מסתבר שמחלוקתם מתייחסת לא רק למקור הדין אלא אף לאופיו ומחייבו אם הילפותא היא מסיני... הרי שהמחייב הוא ביאת מקדש... דרך נקבעה ההלכה דכל הבא לפני השכינה טעון הכשר והכנה לעצם עמידתו לפני ה' ואין כאן זיקה לכהונה או עבודה... אלא פשוט לעמוד לפני ה'. ואילו לרבי יוחנן דיליף ממילואים נראה שההפרשה היא בבחינת הכשר והכנה לעבודת יום הכפורים... שכן כל ממת המילואים היתה לחנך ולהכין לקראת העבודה העתידה.

איך אפשר להסביר את המחלוקת על פי הכיוונים דלעיל?
(רמז: האם ההפרשה היא בשביל להתעלות למשהו מעבר, או רק כדי שהעבודה תיעשה כמו שצריך?)

בגדי יום הכיפורים:

יומא לא ע"ב, המשנה (פ"ג מ"ד-מ"ה):
פשוט, ירד, וטבל, עלה ונסתפג. הביאו לו בגדי זהב ולבש וקידש ידיו ורגליו. הביאו לו את התמיד, קרצו, ומירק אחר שחיטה על ידו. קבל את הדם וזרקו. נכנס להקטיר קטורת של שחר, ולהיטיב את הנרות, ולהקריב את הראש ואת האברים והחביתין, ואת היין. קטורת של שחר היתה קריבה בין דם לאברים, של בין הערבים בין איברים לנסכים. אם היה כהן גדול זקן או איסטניס - מחמין לו חמין ומטילין לתוך הצונן, כדי שתפיג צינתו.

שם לב ע"ב:

אמר רבי: מנין לחמש טבילות ועשרה קידושין שטובל כהן גדול ומקדש בו ביום - תלמוד לומר כתנת בד קדש ילבש, הא למדת שכל המשנה מעבודה לעבודה שטעון טבילה. אשכחן מבגדי זהב לבגדי לבן, מבגדי לבן לבגדי זהב מנין? תנא דבי רבי ישמעאל: קל וחומר, מה בגדי לבן שאין כפרתן מרובה - טעוין טבילה, בגדי זהב שכפרתן מרובה - אינו דין שטעוין טבילה? איכא למפרך: מה לבגדי לבן - שכן נכנס בהן לפני ולפנים. - היינו דקתני: ואומר בגדי קדש הם ורחץ את בשרו במים ולבשם.

ראש השנה כו ע"א:

דאמר רב חסדא: מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה - לפי שאין קטיגור נעשה סניגור.

חידושי הריטב"א, יומא שם ד"ה 'תנא דבי ר':

תנא דבי רבי ישמעאל קל וחומר ומה בגדי זהב שאין נכנס בהן לפני ולפנים כו' - פי' דאע"ג דמה שאין נכנס בהן הוי משום שאין קטיגור נעשה סניגור מה שאין כן בבגדי לבן, מ"מ מהאי טעמא (ד)ליהו בגדי לבן עדיפי שנכנס בהן לפני ולפנים.

איך אפשר לייחס את ההבדלים על פי הכיוונים דלעיל?

(רמז: לפי הכיוון הרוחני, למה הכהן לובש לבן?)

קידושין נד ע"א:

ומשנתנו - בכתנות כהונה שלא בלו, הואיל וניתנו ליהנות בהן, לפי שלא ניתנה תורה למלאכי השרת.

רש"י שם ד"ה 'בכתנות כהונה':

בכתנות כהונה שלא בלו - וראוין לעבודה וכל זמן שראוין לעבודה אין מעילה בשגגתן שלכך הוקדשו מתחלה ליהנות בהן שוגגין רק שלא יתכוין לחללן שלא נתנה תורה למלאכי השרת שיהו הכהנים זריזים כמלאכים להפשיטן בגמר עבודה ולא ישהום עליהם אחר העבודה כהרף עין.

מקדש דוד לו, ב:

אמרינן בקידושין דבבגדי כהונה ליכא מעלה הואיל וניתנו ליהנות בהם
שלא ניתנה תורה למה"ש והנה יש לחקור בבגדי לבן של יוה"כ אם ג"כ
הדין כן.

איך אפשר להסביר את ההתלבטות על פי הכיוונים דלעיל?

(רמז: למה שלא נגיד בבגדי לבן שלא ניתנה למלאכי השרת? האם בגלל שהכהן הגדול
כמלאך בבגדי לבן?)

טבילות:

יומא ל ע"א:

מתני'. אין אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור, עד שיטבול. חמש טבילות ועשרה קדושין
טובל כהן גדול ומקדש בו ביום, וכולן בקדש על בית הפרוה, חוץ מזו בלבד. פרסו סדין של
בוץ בינו לבין העם, (קדש ידיו ורגליו).

גמ'. שאלו את בן זומא: טבילה זו למה? אמר להם: ומה המשנה מקודש לקודש, וממקום
שענוש כרת למקום שענוש כרת - טעון טבילה, המשנה מחול לקודש וממקום שאין ענוש כרת
למקום שענוש כרת - אינו דין שטעון טבילה?

רש"י שם ד"ה 'לעבודה':

לעבודה - לאו דוקא, דאין אדם נכנס לעזרה עד שיטבול, וטעמא מפרש בגמרא.

תוספות שם ד"ה 'ומה':

ומה המשנה בין קדש לקדש כו' - תימה לי איכא למפרך מה להתם שכן
רוצה לעבוד עבודה אבל טהור הנכנס שלא לעבודה מניין וי"ל דודאי הק"ו
אינו אלא בטהור הנכנס כדי לעבוד אלא דמדרבנן גזרו אפילו בנכנס שלא
לעבוד גזירה שמא יעבוד.

שיעורי הגרי"ד שם:

יש לעמוד על אופי טבילות אלו, הן דכל שנה והן דיום הכפורים. והנה
לגבי טבילות דכל השנה נראה פשוט שאינן בגדר קיום עצמאי והן לא
באות אלא בתורת מכשיר, אם לביאת המקדש וכדעת רש"י ואם לעבודה
כדעת התוס' ישנים... אך ביוה"כ יש להסתפק האם הטבילות אינן אלא
מכשיר כבכל שנה, או שמא יש בהן משום קיום בסדר עבודת היום... על
כרחינו אם כך שאפילו לדעת רבי יהודה הטבילה הראשונה מן התורה
היא, אלא שאין מחייבה קשור בשינוי בגדים כביתר הטבילות... אלא
מפני שהיא באה לטהר, וטהרה ניתן להשיג בכל מקום, וזאת בניגוד
לשאר הטבילות שהן מקדשות בתור חלק מסדר עבודת היום ולפיכך
טעונות מקום קדוש.

איך אפשר להסביר את הדברים על פי הכיוונים דלעיל?

השעירים:

יומא לט ע"א, המשנה (פ"ד מ"א):

טרף בקלפי והעלה שני גורלות, אחד כתוב עליו לשם ואחד כתוב עליו
לעזאזל. הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו. אם של שם עלה בימינו -
הסגן אומר לו: אישי כהן גדול הגבה ימינך. ואם של שם עלה בשמאלו
ראש בית אב אומר לו אישי כהן גדול הגבה שמאלך. נתן על שני
השעירים, ואומר לה' חטאת - רבי ישמעאל אומר: לא היה צריך לומר
חטאת, אלא לה'. והן עונין אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

שם סב ע"א, המשנה (פ"ו מ"א):

שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במראה ובקומה ובדמים ובלקיחתן כאחד. ואף על פי שאין שוין - כשרין. לקח אחד היום ואחד למחר - כשרין. מת אחד מהם, אם עד שלא הגריל מת - יקח זוג לשני, ואם משהגריל מת - יביא זוג אחר, ויגריל עליהם בתחילה, ויאמר: אם של שם מת - זה שעלה עליו הגורל לשם יתקיים תחתיו, ואם של עזאזל מת - זה שעלה עליו הגורל לעזאזל יתקיים תחתיו, והשני ירעה עד שיסתאב וימכר, ויפלו דמיו לנדבה. שאין חטאת צבור מתה. רבי יהודה אומר: תמות. ועוד אמר רבי יהודה: נשפך הדם - ימות המשתלח, מת המשתלח - ישפך הדם.

שם סו ע"א, המשנה (פ"ו מ"ב):

בא לו אצל שעיר המשתלח, וסומך שתי ידיו עליו, ומתודה. וכך היה אומר: אנא השם! חטאו, עוו, פשעו לפניך עמך בית ישראל. אנא השם! כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאו, ושעוו, ושפשעו לפניך עמך בית ישראל, ככתוב בתורת משה עבדך לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. והכהנים והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול, היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם, ואומרים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. מסרו למי שהיה מוליכו. הכל כשרין להוליכו, אלא שעשו הכהנים גדולים קבע ולא היו מניחין את ישראל להוליכו. אמר רבי יוסי: מעשה והוליכו ערסלא, וישראל היה. וכבש עשו לו, מפני הבבליים שהיו מתלשים בשערו ואומרים לו: טול וצא, טול וצא!

שם ע"ב - טז ע"א, המשנה (פ"ו מ"ד):

מיקירי ירושלים היו מלוין אותו עד סוכה הראשונה. עשר סוכות מירושלים ועד צוק תשעים ריס, שבעה ומחצה לכל מיל. על כל סוכה וסוכה אומרין לו: הרי מזון והרי מים. ומלוין אותו מסוכה לסוכה, חוץ מאחרון שבהן שאינו מגיע עמו לצוק, אלא עומד מרחוק ורואה את מעשיו. מה היה עושה? חולק לשון של זהורית, חציו קשור בסלע וחציו קשור בין שני קרניו. ודחפו לאחוריו, והוא מתגלגל ויורד. ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים. בא וישב לו תחת סוכה אחרונה עד שתחשך. ומאימתי מטמא בגדים - משיצא חוץ לחומת ירושלים, רבי שמעון אומר: משעת דחייתו לצוק.

שם לט ע"ב:

אמר רבי ינאי: עליית גורל מתוך קלפי - מעכבת, הנחה - אינה מעכבת. ורבי יוחנן אומר: אף עלייה אינה מעכבת. אליבא דרבי יהודה, דאמר: דברים הנעשין בבגדי לבן מבחוץ לא מעכבא - כולי עלמא לא פליגי דלא מעכבא. כי פליגי - אליבא דרבי נחמיה. מאן דאמר מעכבא - כרבי נחמיה, ומאן דאמר לא מעכבא - הני מילי עבודה, הגרלה לאו עבודה היא. איכא דאמרי: אליבא דרבי נחמיה דאמר מעכבא - כולי עלמא לא פליגי דמעכבא, כי פליגי - אליבא דרבי יהודה. מאן דאמר לא מעכבא - כרבי יהודה, ומאן דאמר מעכבא - שאני הכא דתנא ביה קרא אשר עלה אשר עלה תרי זימני.

שיעורי הגרי"ד שם:

לדעת רבי ינאי יש לברר מה מעכב בהגרלה: מעשה העלייה כשלעצמו, כחלק מסדר עבודת היום, או תוצאתו, דהיינו החלת השמות בחפצא של הקרבנות.

פרקים במחשבת הרב, עמ' 36–39:

שני השעירים הזכרים היו זהים כפי שכבר הוסבר לעיל אולם מזלם הוליקם לכיוונים שונים שנקבעו על ידי הכרעות מקריות (גורל) שהיו לגמרי מעבר לשליטתם הם... הוא משקף את היסוד שעליו נשענת בקשתו של בעל התשובה לסליחה ולמחילה... הרי רק הקב"ה לבדו מסוגל להעריך את מידת אשמתו של האדם במצבים שאינם בשלמותם פרי מעשיו. הוא לבדו יודע עד כמה היה האדם חפשי ומשוחרר מגורמים חיצוניים בשעה שהגיע להחלטותיו... כאשר האדם מציג התנצלות כזאת רק אז יכול ה' להכריז עליו כ"לא אשם".

תורת מנחם, ספר המאמרים, פורים תשי"ג (אותיות ד, ט):
שהדמיון דיוה"כ לפורים הוא שביוה"כ הפילו גורל, כמו פורים על שם הפור הוא הגורל... שנפילת הגורל למעלה היתה כפי כוונת ובחירת העצמים דהגם שאח עשו ליעקב מ"מ ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי דע"י המסירות נפש דישראל במשך כל השנה, דענין המס"נ הוא מעצם הנשמה.

איך אפשר להסביר את המחלוקת בגורל על פי הסברות כאן ועל פי הכיוונים דלעיל?
(רמז: למי הגורל שייך למעשה הכפרה של החוטא, ולמי הגורל קשור למציאות מובדלת וערטילאית?)

שעיר לחטאת:

יומא נג ע"ב, המשנה (פ"ה מ"ב):

משניטל ארון, אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת, גבוה מן הארץ שלש אצבעות, ועליה היה נותן. נטל את הדם ממי שהיה ממרס בו, נכנס למקום שנכנס ועמד במקום שעמד, והזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה, ולא היה מתכוון להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף. וכך היה מונה: אחת, אחת ואחת, אחת ושתים, אחת ושלש, אחת וארבע, אחת וחמש, אחת ושש, אחת ושבע. יצא והניחו על כן הזהב שבהיכל. הביאו לו את השעיר, שחטו, וקבל במזרק את דמו, נכנס למקום שנכנס, ועמד במקום שעמד, והזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה. וכך היה מונה: אחת, אחת ואחת, אחת ושתים, וכו'. יצא והניחו על כן הזהב השני שבהיכל. רבי יהודה אומר: לא היה שם אלא כן אחד בלבד. נטל דם הפר והניח דם השעיר, והזה ממנו על הפרוכת שכנגד הארון מבחוץ, אחת למעלה ושבע למטה, ולא היה מתכוון וכו', וכך היה מונה וכו'. נטל דם השעיר והניח דם הפר, והזה ממנו על הפרוכת שכנגד הארון מבחוץ, אחת למעלה ושבע למטה וכו'. עירה דם הפר לתוך דם השעיר, ונתן את המלא בריקן.

שם סז ע"ב, המשנה (פ"ו מ"ז):

בא לו אצל פר ושעיר הנשרפין, קרען והוציא את אימוריהן, נתנן במגיס והקטירן על גבי המזבח. קלען במקלעות, והוציאן לבית השריפה. ומאימתי מטמאין בגדים - משיצאו חוץ לחומת העזרה. רבי שמעון אומר: משיצית האור ברובן.

שבועות ב ע"א (פ"א מ"א):

שבועות שנים שהן ארבע. ידיעות הטומאה - שנים שהן ארבע. יציאות השבת - שנים שהן ארבע. מראות נגעים - שנים שהן ארבעה. את שיש בה ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם בינתיים - הרי זה בעולה ויורד. יש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף - שעיר הנעשה בפנים ויום הכפורים תולה, עד שיודע לו ויביא בעולה ויורד. אין בה ידיעה בתחלה אבל יש בה ידיעה בסוף - שעיר הנעשה בחוץ ויום הכפורים מכפר, שנאמר: מלבד חטאת הכפורים, על מה שזה מכפר זה מכפר, מה הפנימי אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה, אף החיצון אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה. ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף - שעיר הרגלים ושעיר ראשי חדשים מכפרין, דברי ר' יהודה.

שם ט ע"א:

ונכפר נמי אפי' בשאר עבירות! תנא דבי ר' ישמעאל: הואיל וזה בא בזמן קבוע וזה בא בזמן קבוע, מה זה אינו מכפר אלא על טומאת מקדש וקדשיו, אף זה אינו מכפר אלא על טומאת מקדש וקדשיו.

רש"י שם ד"ה 'וזה בא בזמן':

וזה בא בזמן קבוע - שעיר יוה"כ דחיצון.

תוספות שם ד"ה 'הואיל':

ועוד אדיליף מפנימי לילף משעיר המשתלח דמכפר אשאר עבירות אף על גב דשעיר המשתלח אין קרבן פנימי נמי לאו קרבן גמור הוא דנשרף חוץ למחנה.

מרומי שדה שם:

ועוד כתבו דא"כ נילף משעיר המשתלח, ואי משום שאינו קרבן ה"נ הפנימי אינו קרבן גמור שבשרו נשרף. ודבר זה תמוה, דהבשר אינו נוגע לכפרה, כי הדם הוא מכפר כידוע, והכתוב קראו חטאת, ואיך נימא שאינו קרבן.

איך אפשר להסביר את המחלוקת לגבי שרפת החטאת?

(רמז: האם זה לכפר?)

שעיר לעזאזל:

רמב"ם הלכות עבודת יוה"כ ה, כב:

דחפו ונפל השעיר ולא מת, ירד אחריו וימיתנו בכל דבר שממיתו, ואיברי שעיר זה מותרין בהנייה.

דבר אברהם חלק ב, ח, ט:

דעיקר המצוה הוא באמת שידחפנו באופן שימות... שלא תיסוב המצווה [אלא] רק על מעשה שהוא ביד האדם... ומכל מקום כשלא ברח ירד אחריו וימיתנו... שום דהוי גמר מצווה.

סדר העבודה לר"י בן יוסף בן נחמיאש תלמיד הרא"ש:

ירד אחריו להמיתו, שצריך השעיר להיות חתוך חתוך חתיכות חתיכות.

איך אפשר להסביר את דבריהם על פי הכיוונים דלעיל?

(רמז: למי העניין במעשה ולמי העניין במציאות ותוצאה?)

הקטורת:

יומא מז ע"א, המשנה (פ"ה מ"א):

הוציאו לו את הכף ואת המחטה, חפן מלא חפניו ונתן לתוך הכף, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, וכך היתה מדתה. נטל את המחטה בימינו, ואת הכף בשמאלו.

שם נא ע"ב, המשנה (פ"ה מ"א):

היה מהלך בהיכל עד שמגיע לבין שתי הפרוכת המבדילות בין הקדש ובין קדש הקדשים, וביניהן אמה. רבי יוסי אומר: לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד, שנאמר והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים.

שם נב ע"ב, המשנה (פ"ה מ"א):

החיצונה היתה פרופה מן הדרום, ופנימית מן הצפון, מהלך ביניהן עד שמגיע לצפון, הגיע לצפון הופך פניו לדרום, מהלך לשמאלו עם הפרוכת עד שהוא מגיע לארון. הגיע לארון, נותן את המחטה בין שני הבדים. צבר את הקטרת על גבי גחלים, ונתמלא כל הבית כולו עשן. יצא ובא לו בדרך בית כניסתו, ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון. ולא היה מאריך בתפלתו, שלא להבעית את ישראל.

שם מד ע"א:

אמר רבא, וכן אמר רבי יצחק בר אבדימי, וכן אמר רבי אלעזר: אמר קרא וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל איזהו כפרה ששוה לו ולביתו ולאחיו הכהנים ולכל קהל ישראל - הוי אומר זה הקטרת הקטורת. וקטורת מכפרת? אין, דהא תני רבי חנניא: למדנו לקטורת שמכפרת, שנאמר ויתן את הקטרת ויכפר על העם. ותנא דבי רבי ישמעאל: על מה קטורת מכפרת - על לשון הרע, יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי.

דעת זקנים לשמות כה, ו:

והקטרת נמי שגן דרך מלכים שמבשמים להם הבית קודם שיכנסו לתוכה וכ"ש לפני ממ"ה הקב"ה וכן מצינו שעל ידי הקטרת שכינה נראית דכתיב וכסה ענן הקטרת וכתוב כי בענן אראה.

רשב"ם לויקרא טז, ב:

כי בענן אראה על הכפורת - לפי פשוטו שהרי מתוך עמוד הענן אני נראה כל שעה על הכפרת, כדכת' ודיברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים, ואם יראה הכהן ימות. לפיכך כשיכנס ביום הכיפורים ציוהו הק' להקטיר קטורת בפנים תחילה להחשיך את הבית בענן הקטורת ואחר כך יביא דם הפר ודם השעיר.

חידושי הגרי"ז, מכתב מג' טו"ב אלול התרפ"א:

והנה חזיתי ליקירי שמפרש להא דמבואר במשנה וברמב"ם דנתמלא הבית עשן שהוא חד שיעורא עם הך דקטורת משתעלה תמרתה אין בה מעילה ותרואיהו חד דינא נינהו דאז נגמרה הקטרת הקטורת והא דביוה"כ צריך להמתין מה שאין הדין כן בכל השנה זהו מדיני ביאה ויציאה של לפני ולפנים האמורים ביוה"כ... והא דבשאר קטורת של כל ימות השנה מקטיר ויוצא לאלתר הוא משום דבקטורת של כל השנה

נגמר כל מצותה וחלות מעשה ההקטרה בזריקה על האשים... והך דנתמלא הבית עשן דמבואר במשנה וברמב"ם דין אחר הוא והוא דין מסוים בקטורת של לפני ולפנים.

איך אפשר להסביר את החילוק על פי הכיוונים דלעיל?

ידידי ותשובה:

יומא סא ע"א:

תנו רבנן: וכפר את מקדש הקדש - זה לפני ולפנים, אהל מועד - זה היכל, מזבח - כמשמעו, יכפר - אלו עזרות, הכהנים - כמשמען, עם הקהל - אלו ישראל, יכפר, אלו הלויים - הושוו כולן לכפרה אחת, שכולן מתכפרין בשעיר המשתלח בשאר עבירות, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: כשם שדם השעיר הנעשה בפנים מכפר על ישראל בטומאת מקדש וקדשיו, כך דם הפר מכפר על הכהנים בטומאת מקדש וקדשיו. וכשם שידיו של שעיר המשתלח מכפר על ישראל בשאר עבירות - כך ידיו של פר מכפר על הכהנים בשאר עבירות.

שם לו ע"ב:

תנו רבנן: כיצד מתודה? עויתי פשעתי וחטאתי, וכן בשעיר המשתלח הוא אומר והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם, וכן במשה הוא אומר נשא עון ופשע וחטאה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: עונות - אלו הזדונות, וכן הוא אומר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה, פשעים - אלו המרדים, וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי ואומר אז תפשע לבנה בעת ההיא, לכל חטאתם - אלו השגגות, וכן הוא אומר נפש כי תחטא בשגגה. ומאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות? אלא כך היה מתודה: חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך אני וביתי וכו'. וכן בדוד הוא אומר חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו וכן בשלמה הוא אומר חטאנו והעוינו רשענו, וכן בדניאל הוא אומר חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו. אלא מהו שאמר משה נשא עון ופשע וחטאה? אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, בשעה שישאל חוטאין לפניך ועושין תשובה - עשה להם זדונות כשגגות.

שם פו ע"ב:

וצריך לפרוט את החטא, שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב דברי רבי יהודה בן בבא. רבי עקיבא אומר: אשרי נשוי פשע כסוי חטאה.

רמב"ם הלכות תשובה א, א-ב:

א. כל מצות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן, בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא, שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו, זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה. כיצד מתודין? אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה. וזהו עיקרו של וידוי, וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח. וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה, ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה, וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו, וכן החובל בחבירו

והמזיק ממונו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאות האדם. ב. שער המשתלח, לפי שהוא כפרה על כל ישראל, כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל, שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל. שער המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשער המשתלח, והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השער מכפר לו אלא על הקלות. ומה הן הקלות ומה הן החמורות? החמורות הן שחייבין עליהם מיתת בית דין או כרת, ושבועת שוא ושקר אף על פי שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות, ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות.

מורה נבוכים ג, לו (תרגום הרב קאפח):

ופשוט הוא כי גם התשובה מן הקבוצה הזו, כלומר מן ההשקפות אשר לא תהא סדירה מציאות אישי התורתיים כי אם בסבירתה, לפי שאי אפשר לאדם שלא יחטא ויטעה, אם שטעותו בהחשיבו השקפה או מדה שאין חשובים באמת, או בהתגברות תאוה או כעס. ואם יהיה האדם בדעה שאין מרפא לשבר זה לעולם, יתמיד בתעיתו, ושמא גם יוסיף במריו אם לא תהיה לו עצה, אבל עם הסברא בתשובה יחזור למוטב, וישוב למצב מתוקן ביותר, וליותר שלם ממה שהיה קודם שיחטא, ולפיכך רבו המעשים המחזקים את ההשקפה הנכונה הזו המועילה מאד, כלומר הודוין, והקרבנות על השגגות, וכן גם על זדון מקצת העברות, והתעניות. והצווי הכללי לשוב מכל חטא היא ההתנתקות ממנו, וזו תכלית ההשקפה הזו. והנה נתבארו תועליות כל אלה.

לפי זה, מה מטרת הווידי?

על התשובה עמ' 48, 52–55:

וזוהו פירוש המלים "חייב להתודות לפני האל ברוך הוא. לשון תפילה היא זו שהגדרתה וכוונתה הפנימית מתומצתת בדע לפני מי אתה עומד. האדם המתפלל עומד לפני השכינה... וכשאדם עומד להתודות לפני האל ברוך הוא וכולו חוויה של תפילה... כי היהדות מעמידה את האדם לפני ה' תמיד... אפס כשאדם חוטא – הוא מרחיק עצמו מלפניו... כל מהותה של מצות תשובה היא בגעגועים בכיסופים בערגון לשוב אל לפניך... החטא מרחיק את האדם ומגביר את הגעגועים לשוב ועל כך כאשר בא האדם לידי וידוי הוא חייב לומר חטאתי עויתי פשעתי לפניך, כלומר תן לי לצאת מרשות חטאי ולחזור לפניך, תן לי לשוב אל המצב שהיה. וכך כתב הרמב"ם (ז, ו): גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה.

לפי זה, מהי מהות התשובה והווידי?

רמב"ם הלכות תשובה א, ג:

בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות. אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו, שנאמר רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו. ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם.

מהי מהות התשובה לפי זה? איך אפשר להסביר את המחלוקת על פי הכיוונים דלעיל?

(רמז: למי העניין בכפרה על החטאים, ולמי העניין הוא להתקרב לקב"ה?)

בית יוסף או"ח תרז, ב:

ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש הסכימו לפסוק כרבי עקיבא הכי נקטינן ומכל מקום נראה שאם רצה לפרט החטא הרשות בידו, דרבי עקיבא לא אסר לפרט החטא ולא בא אלא לומר שהוא יותר מאושר מי שאינו מפרט חטאיו. ועוד דאפשר דלא אמר רבי עקיבא אלא דמפרט אותם בקול רם אבל בלחש שפיר דמי למיפרט כדי שיתבייש יותר ואכתי כסוי חטאה הוא כיון דאינו נשמע לבני אדם והכי מוכח מדמשני כאן בחטא מפורסם וכו' דבמתודה לפני בני אדם בקול רם מייירי דאי בלחש כי אינו מפורסם מאי הוי הא אף על פי דמפרט אכתי מכוסה הוא ובהכי ניחא מה שכתב רבינו בסמוך בשם הרא"ש שעבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים שעבר יכול להתודות עליהם אף על פי שלא שנה בהם ובמתודה בפרטות מייירי וכמו שהוכחתי בסמוך.

דרכי משה שם ס"ק ב:

והמנהג לפרט החטא על סדר האל"ף בי"ת, וכן כתב המרדכי (סי' תשכז): ונראה לי דבהא אפילו רבי עקיבא מודה דשרי אף על גב דאמרינן ליה בקול רם מאחר שכל אדם מתודה בשוה ונוסח תפלה הוא מגיד מקרי שפיר כסוי חטאה דלא ידעינן ביה מי הוא החוטא באמת אלא דסבירא להו לרי"ף ולרא"ש דאפילו הא לא צריך אבל פשיטא דאין איסור בדבר ונהגו שאף שליח צבור אומר על חטא ועל חטאים וכו' דלא כספר הכל בו דכתב דשליח צבור אל יפרט החטאים דאיך יטיל חטא פרטי על הצבור בכלל אלא אומר חטאנו העוינו והרשענו וכו' ולפי מה שכתבתי לעיל דסדר על חטא שאנו אומרים לא מקרי פרוט החטא ממש שהרי כל אדם אומרו בשוה אם כן אף שליח צבור יכול לאמרו.

איך אפשר להסביר את המחלוקת לפי הכיוונים דלעיל?

לשון של זהורית:

יומא סו ע"ב – ס"ז ע"א, המשנה (פ"ו מ"ד):

מיקירי ירושלים היו מלוין אותו עד סוכה הראשונה. עשר סוכות מירושלים ועד צוק תשעים ריס, שבעה ומחצה לכל מיל. על כל סוכה וסוכה אומרינן לו: הרי מזון והרי מים. ומלוין אותו מסוכה לסוכה, חוץ מאחרון שבהן שאינו מגיע עמו לצוק, אלא עומד מרחוק ורואה את מעשיו. מה היה עושה? חולק לשון של זהורית, חציו קשור בסלע וחציו קשור בין שני קרניו. ודחפו לאחוריו, והוא מתגלגל ויורד. ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים. בא וישב לו תחת סוכה אחרונה עד שתחשך. ומאימתי מטמא בגדים - משיצא חוץ לחומת ירושלים, רבי שמעון אומר: משעת דחייתו לצוק.

שם זו ע"א:

תנו רבנן: בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח האולם מבחוץ, הלבין - היו שמחין, לא הלבין - היו עצבין ומתביישיין. התקינו שיהיו קושרין על פתח אולם מבפנים, ועדיין היו מציצין ורואין: הלבין - היו שמחין, לא הלבין - היו עצבין. התקינו שיהיו קושרין אותו חציו בסלע וחציו בין קרניו. אמר רבי נחום בר פפא משום רבי אלעזר הקפר: בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח אולם מבפנים, וכיון

שהגיע שער למדבר - היה מלבין, וידעו שנעשית מצותו, שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.

ראשית חכמה, שער האהבה, ז':
וכמו שהמשכן נקרא משכן העדות שהיה עדות לישראל ששרתה שכינה ביניהם במציאות זה היה במקדש במעשה נסים שהיו בו בפרט ביום הכפורים בלשון של זהורית.

בית אלוהים, שער היסודות, כט':
וקיום יעוד כי ביום הזה יכפר עליכם, היה מורה עליו לשון זהורית שהיו קושרין בראש שער המשתלח לעזאזל והוא סימן שמחל הקב"ה לישראל.

איך אפשר להסביר את המחלוקת מה מסמלת הלשון של זהורית, על פי הכיוונים דלעיל?

סוכות

מהות החג

שמות כג, יד-יז:

שִׁלֵּשׁ רִגְלִים תַּחֲגֵל בַּשָּׁנָה: אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת כְּאִשֶּׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בּוֹ יֵצֵאת מִמִּצְרַיִם וְלֹא יֵרְאוּ פָנַי רִיקָם: וְחַג הַקִּצִּיר בַּכּוֹרֵי מַעֲשִׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאֶסְף בַּצֹּאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפְּךָ אֶת מַעֲשִׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה: שִׁלֵּשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פָּנַי הָאֵדֶן ה':

שם לד, כב-כג:

וְחַג שִׁבְעַת תַּעֲשֶׂה לָּךְ בַּכּוֹרֵי קִצִּיר חֲטִיִּם וְחַג הָאֶסִּיף תִּקּוּפַת הַשָּׁנָה: שִׁלֵּשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶת פָּנַי הָאֵדֶן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

ויקרא כג, לג-מד:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לֵה': בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרְבוּ אִשָּׁה לֵה' בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לֵה' עֲצֹרֶת הוּא כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהִקְרִיב אִשָּׁה לֵה' עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וְנִסְכִּים דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ: מִלֵּבֶד שַׁבָּתֹת ה' וּמִלֵּבֶד מִתְּנוּתֵיכֶם וּמִלֵּבֶד כָּל נְדָרֵיכֶם וּמִלֵּבֶד כָּל נְדִבְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לֵה': אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ תַּחֲגּוּ: אֶת חַג ה' שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן: וְלִקְחֹתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: וְחִגַּתֶּם אוֹתוֹ חַג לֵה' שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַּחֲגּוּ: אֹתוֹ: בִּסְכַּת תִּשְׁבּוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֹשֵׁבוֹ בִּסְכַּת: לִמְעַן יָדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בִּסְכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מַעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

במדבר כט, יב-לד [הציטוט כאן - עד פסוק טז]:

וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחִגַּתֶּם חַג לֵה' שִׁבְעַת יָמִים: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשָּׁה רִיחַ נִיחֹחַ לֵה' פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׂים בְּנֵי שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ: וּמִנְחַתָּם סֹלֶת בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים לָפָר הָאֶחָד לְשֹׁלֶשָׁה עָשָׂר פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרִים לְאֵיל הָאֶחָד לְשְׁנֵי הָאֵילִם: וְעֶשְׂרֹן עֶשְׂרֹן לְכֶבֶשׂ הָאֶחָד לְאַרְבָּעָה עָשָׂר כִּבְשִׂים: וְשֹׁעִיר עִזִּים אֶחָד חֲטָאת מִלֵּבֶד עֹלֶת הַתְּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ:

[ומשם ואילך עד פסוק לד פירוט קורבנות כל יום ויום, בסדר יורד לפרים, עד שבעה ביום השביעי]

דברים טז, יג-יז:

חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאֶסְפְּךָ מִגְרָנְךָ וּמִקְבָּךְ: וּשְׂמַחְתָּ בַּחֲגֹךָ אֹתָהּ וּבְנֶךָ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהָלַלְוּ וְהִגִּיר וְהִיתָוֹם וְהִאֲלַמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: שִׁבְעַת יָמִים תַּחֲגֵל לֵה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאָתְךָ וּבְכָל מַעֲשֶׂה יָדְיָךָ וְהִיִּיתָ אַךְ שְׂמִיחַ: שְׁלוֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶת פָּנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בַּחֲגֵי הַמִּצּוֹת

וּבַחֲגֵי הַשְּׂבָעוֹת וּבַחֲגֵי הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פָּנָיו ה' יִרְקָם: אִישׁ כְּמִתְנַת יָדוֹ
כְּבָרְכָת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

מורה נבוכים ג, מג (תרגום הרב קאפח):

אבל הרעיון בסוכות השרשת אותות המדבר לדורות. והמדות, הם שיהא האדם זוכר תמיד ימי הרעה בימי הטובה, כדי שתגדל תודתו את ה' ותושג לו הענוה ושפלות הרוח, ולכן יאכל מצה ומרור בפסח כדי לזכור מה שאירע לנו. וכן יצאו מן הבתים וישבו בסוכות כדרך שעושים העמלים שוכני המדברות והיערות, כדי לזכור שכך היה מצבנו לפנינו, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו', ועברנו מזה לשכון בתי משכיות במיטב המקומות שבעולם והדשן ביותר, בחסדי ה' והבטחתו לאבותינו, לפי שהיו אנשים שלמים בהשקפותיהם ומדותיהם כלומר אברהם ויצחק ויעקב, כי גם זה ממה שהתורה סובבת עליו, כלומר שכל טובה שיטיב בה והטיב אינה אלא בזכות אבות, הואיל ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט.

מאמרי הראי"ה עמ' 149:

הסוכה היא בעדנו מבצר הגנה... ואם יפלא בעינינו איך תוכל דירת עראי בסוכה להגן... איך יכול בנין של שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ליהפך למבצר ולמגן נגד כל צר ואויב... דוקא זאת הסוכה שהיא נבנית בצורה כל כך קלושה... לא מפני החוזק החמרי שבמחיצותיה הקלושות והחלשות אלא מפני שהחוק דבר ה' הוא אשר גזר אומר.

שפת אמת, סוכות, תרל"ד:

ענין סוכה כמו חופה שגומרת הקנין אשה לבעלה. בסוכות הושבתי. כי ביציאת מצרים נתקדשו בני ישראל לה' יתברך...

שם, תרל"ה:

סוכות זכר לענני כבוד...

שם, תרל"ז:

מצות הסוכה נותנת ברכה והארת קדושה לדירת האדם... בצלו חמדתי וישבתי הוא בימי הסוכות...

שם, תרל"ט:

בזוהר הקדוש נקרא סוכה צילא דמהימנותא... וצריך לברוח תחת כנפיו יתברך שמו... טעם סוכות אחר ראש השנה ויום הכפורים, שאין יכולים לזכות לדירה זו רק בכח התשובה...

שם, תר"מ:

סוכה היא רמז לעולם הבא.

איך אפשר לראות כאן שלוש גישות למהות סוכות ושיבת סוכה?

(רמז: האם זה משהו גשמי, משהו מחשבתי או משהו רוחני-עילאי?)

סוכה יא ע"א, המשנה (פ"א מ"ד):

הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס, וסיכך על גבה - פסולה. ואם היה סיכוך הרבה מהן, או שקצצן - כשרה. זה הכלל: כל שהוא מקבל

טומאה, ואין גידולו מן הארץ - אין מסככין בו. וכל דבר שאינו מקבל טומאה, וגידולו מן הארץ - מסככין בו.

שם יא ע"ב - יב ע"א:

זה הכלל כל דבר שמקבל טומאה כו'. מנא הני מילי? אמר ריש לקיש: אמר קרא ואד יעלה מן הארץ, מה אד דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ - אף סוכה דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ. הניחא למאן דאמר ענני כבוד היו, אלא למאן דאמר סוכות ממש עשו להם, מאי איכא למימר? דתניא: כי בסכות הושבתי את בני ישראל - ענני כבוד היו, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם. הניחא לרבי אליעזר, אלא לרבי עקיבא מאי איכא למימר? כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: אמר קרא חג הסוכות תעשה לך - מקיש סוכה לחגיגה, מה חגיגה - דבר שאינו מקבל טומאה, וגידולו מן הארץ, אף סוכה - דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ. אי מה חגיגה בעלי חיים, אף סוכה נמי בעלי חיים! כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אמר קרא באספך מגרנך ומיקבך - בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר - ואימא גורן עצמו ויקב עצמו! אמר רבי זירא: יקב כתיב כאן, ואי אפשר לסכך בו. מתקיף לה רבי ירמיה: ואימא יין קרוש הבא משנר, שהוא דומה לעיגולי דבילה! אמר רבי זירא: הא מלתא הוה בידן, ואתא רבי ירמיה ושדא ביה נרגא. רב אשי אמר: מגרנך - ולא גורן עצמו, מיקבך - ולא יקב עצמו. רב חסדא אמר מהכא: צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות. היינו הדס היינו עץ עבות! אמר רב חסדא: הדס שוטה לסוכה, ועץ עבות ללולב.

איך אפשר להסביר את המחלוקת מה היו הסוכות על פי הכיוונים דלעיל?
(רמז: הרב קוק הוא דעה אמצעית. אפשר לפרשו לכאן ולכאן, תלוי בהקשר)

דיני החג ומצוותיו

הגדרת סוכה והכשרה

סוכה ב ע"א:

מתני'. סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה - פסולה, ורבי יהודה מכשיר. ושאינה גבוהה עשרה טפחים, ושאין לה שלש דפנות ושחמתה מרובה מצלתה - פסולה.
גמ'. ...מנא הני מילי? אמר רבה: דאמר קרא למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל, עד עשרים אמה - אדם יודע שהוא דר בסוכה, למעלה מעשרים אמה - אין אדם יודע שדר בסוכה, משום דלא שלטא בה עינא. רבי זירא אמר: מהכא וסכה תהיה לצל יומם מחרב, עד עשרים אמה - אדם יושב בצל סוכה, למעלה מעשרים אמה - אין אדם יושב בצל סוכה, אלא בצל דפנות. אמר ליה אב"י: אלא מעתה, העושה סוכתו בעשתרות קרנים, הכי נמי דלא הוי סוכה? - אמר ליה: התם, דל עשתרות קרנים - איכא צל סוכה, הכא דל דפנות - ליכא צל סוכה.

רש"י שם ד"ה 'למען ידעו', 'דלא שלטא', 'וסוכה תהיה':

למען ידעו - עשה סוכה ששיבתה ניכרת לך, דכתיב ידעו כי בסוכות הושבתי - צויתי לישב, הכי דריש ליה, ואף על גב דאין יוצא מידי פשוטו דהיקף ענני כבוד, מיהו דרשינן ליה לדרשה.

דלא שלטא ביה עינא - שאינו רואה את הסכך, וסוכה היינו סכך, כשמה.
וסוכה תהיה לצל - משמע: אין סכך אלא העשוי לצל.

איך אפשר להסביר את השיטות השונות על פי הכיוונים דלעיל?
(רמז: כיוון אחד ברור מאוד, על פי רש"י ד"ה 'למען ידעו'. הכיוון השני עולה מרש"י 'וסוכה'.
הכיוון השלישי, של הרב קוק, חלוק: מצד אחד העיקר הוא הבניין ולא הסכך, כשני הכיוונים
האחרים; ומצד שני שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח מעיד על העראיות.)

צל

סוכה ז ע"ב:

ושחמתה מרובה מצלתה פסולה. תנו רבנן: חמתה - מחמת סיכך, ולא
מחמת דפנות. רבי יאשיה אומר: אף מחמת דפנות. אמר רב יימר בר
שלמיה משמיה דאביי: מאי טעמא דרבי יאשיה - דכתיב וסכת על הארון
את הפרכת. פרכת מחיצה, וקא קרייה רחמנא סככה. אלמא: מחיצה
כסכך בעינן. ורבנן: ההוא דניכוף ביה פורתא, דמחזי כסכך.

תוספות שם ד"ה 'מחיצה':

מחיצה היא וקרייה רחמנא סככה – מהא דנפקא לן מחיצות לעיל
מבסוכות וקרייה רחמנא סככה לא מצי דריש דהתם לא דרשינן אלא
מיייתורא ותדע דכולהו מודו דלא בעינן למחיצות פסולת גורן ויקב.

איך אפשר להסביר את המחלוקת והדין בתוספות על פי הכיוונים דלעיל?
(רמז: בעצם השאלה כאן היא אם הסכך הוא העיקר או שגם הסוכה כלולה במצווה. איך
הסברנו במקורות לעיל את הכיוונים על פי החקירה הזאת?)

ישעיהו ד, ו:

וְסִכָּה תִהְיֶה לְצֵל יוֹמָם מִחֶרֶב וּלְמַחֶסֶה וּלְמַסְתוֹר מִזֶּרֶם וּמִמְּוֶרֶת:

איך עדיין ניתן להסביר את הכיוון החומרי על פי הצד שהסוכה כלולה?
(רמז: ציטוט מפירוש שם: "וסכה תהיה לצל – ביום, להגן על הצדיקים מפני החום ומפני
הגשמים". מה העיקר אם ההגנה היא מפני החום, ומה העיקר אם ההגנה היא מפני
הגשמים? יש לזכור שמדובר בסכך שאנחנו מכירים.)

גובה דפנות

סוכה ד ע"ב – ה ע"ב:

ושאינה גבוהה עשרה טפחים. מנלן? אתמר, רב ורבי חנינא ורבי יוחנן
ורב חביבא מתנו. בכולה סדר מועד, כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן
ומעיילי רבי יונתן. ארון תשעה וכפורת טפח - הרי כאן עשרה, וכתיב
ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת ותניא, רבי יוסי אומר: מעולם
לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר השמים
שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. [...] בשלמא ארון תשעה - דכתיב ועשו
ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו.
אלא כפורת טפח מנלן? דתני רבי חנינא: כל הכלים שעשה משה נתנה
בהן תורה מדת ארכן ומדת רחבן ומדת קומתן. כפורת מדת ארכה ומדת
רחבה נתנה, מדת קומתה לא נתנה. צא ולמד מפחות שבכלים, שנאמר
ועשית לו מסגרת טפח סביב, מה להלן טפח - אף כאן טפח. [...] רב

הונא אמר מהכא. על פני הכפרת קדמה - ואין פנים פחות מטפח. [...] וממאי דחללה עשרה בר מסככה? אימא בהדי סככה! אלא מבית עולמים גמר, דכתיב והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלישים אמה קומתו וכתוב קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני. ותניא: מה מצינו בבית עולמים - כרובים בשליש הבית הן עומדין, משכן נמי כרובים בשליש הבית הן עומדין. משכן כמה הוי - עשר אמות, דכתיב עשר אמות ארך הקרש. כמה הוי להו - שיתין פושכי. תלתיה כמה הוי - עשרים פושכי. דל עשרה דארוך וכפורת - פשו להו עשרה, וכתוב והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת. קרייה רחמנא סככה למעלה מעשרה. ממאי דגדפינהו עילוי רישיהו קיימי? דלמא להדי רישיהו קיימי! אמר רב אחא בר יעקב: למעלה כתיב. ואימא דמידלי טובא! מי כתיב למעלה למעלה? הניחא לרבי מאיר, דאמר: כל האמות היו בינוניות אלא לרבי יהודה, דאמר: אמה של בנין ששה טפחים, ושל כלים חמשה, מאי איכא למימר? ארון וכפורת כמה הוי להו - תמניא ופלגא, פשו להו חד סרי ופלגא, אימא סוכה עד דהויא חד סרי ופלגא! אלא: לרבי יהודה הלכתא גמירי לה. דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב: שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני.

רבינו חננאל שם (ה ע"ב):

מחיצות הא דאמרן - שיעור מחיצות של סוכה עשרה טפחים הלכה למשה מסיני. הניחא לר' יהודה דצריך הלכה אלא לר"מ מדאורייתא היא כדאמרן ארון ט' טפחים וכפורת טפח הרי עשרה והכרובים סוככים על הכפורת ושנין לר' מאיר מדאורייתא גובה הדפנות אתאי הלכתא לגוד אסיק מחיצתא ולדופן עקומה ד' אמות ופחות מג' כלבוד דמי.

איך אפשר להסביר את המחלוקת מאיפה לומדים את גובה המחיצות, על פי הכיוונים דלעיל?

מספר הדפנות

סוכה ו ע"ב:

ושאין לה שלש דפנות. תנו רבנן: שתיים כהלכתן, ושלישית אפילו טפח. רבי שמעון אומר: שלש כהלכתן, ורביעית אפילו טפח. במאי קמיפלגי? רבנן סברי: יש אם למסורת, ורבי שמעון סבר: יש אם למקרא. רבנן סברי: יש אם למסורת, בסכת בסכת בסכות - הרי כאן ארבע, דל חד לגופיה - פשו להו תלתא. שתיים כהלכתן, ואתאי הלכתא וגרעתה לשלישית, ואוקמה אטפח. רבי שמעון סבר: יש אם למקרא: בסכות בסכות בסכות - הרי כאן שש, דל חד קרא לגופיה - פשו להו ארבע. שלש כהלכתן, אתאי הלכתא וגרעתה לרביעית ואוקמתה אטפח. ואי בעית אימא: דכולי עלמא יש אם למקרא, והכא בהא קמיפלגי; מר סבר: סככה בעיא קרא, ומר סבר: סככה לא בעיא קרא. ואיבעית אימא: דכולי עלמא יש אם למסורת, והכא בהא קמיפלגי: מר סבר: כי אתאי הלכתא - לגרע, ומר סבר: כי אתאי הלכתא - להוסיף. ואיבעית אימא: דכולי עלמא כי אתאי הלכתא - לגרע, ויש אם למסורת, והכא בדורשין תחילות קמיפלגי; מר סבר: דורשין תחילות, ומר סבר: אין דורשין תחילות. רב מתנה אמר: טעמיה דרבי שמעון מהכא וסוכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר.

רש"י שם ד"ה 'למחסה':

למחסה ולמסתור וגו' – בלא ארבע מחיצות לאו מחסה מזרם הוא, שהרוח משיב את הזרם דרך דופן הפרוץ.

תוספות שם ד"ה 'ורבי':
ועוד אשכחן ר"ע דסבר יש אם למקרא ולקמן בסמוך (ז ע"ב) מכשיר ר"ע סוכה בראש הספינה ומוכח שמעתא משום דקסבר סוכה דירת עראי בעינן אלמא לא בעי ג' כהלכתן דחד טעמא הוא.

איך אפשר להסביר את מחלוקת התנאים על פי הכיוונים דלעיל?

סכך בנסרים

סוכה יד ע"א:
מתני'. מסככין בנסרים, דברי רבי יהודה, ורבי מאיר אוסר. נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה טפחים - כשרה, ובלבד שלא יישן תחתיו. גמ'. אמר רב: מחלוקת בנסרין שיש בהן ארבעה, דרבי מאיר אית ליה גזרת תקרה, ורבי יהודה לית ליה גזרת תקרה. אבל בנסרין שאין בהן ארבעה - דברי הכל כשרה. ושמואל אמר: בשאין בהן ארבעה מחלוקת, אבל יש בהן ארבעה - דברי הכל פסולה. אין בהן ארבעה, ואפילו פחות משלשה - הא קנים בעלמא נינהו! אמר רב פפא, הכי קאמר: יש בהן ארבעה - דברי הכל פסולה, פחות משלשה - דברי הכל כשרה, מאי טעמא - קנים בעלמא נינהו. כי פליגי - משלשה עד ארבעה. מר סבר: כיון דליתנהו שעור מקום - לא גזרינן, ומר סבר: כיון דנפקי להו מתורת לבוד - גזרינן.

מנחת ביכורים על התוספתא סוכה א, ד ד"ה 'אוסרים':
אוסרין – משום גזירת תקרה שיאמר מה לי בסוכתי או בביתי והתורה אמרה סוכה דיעשה לשם סכך ולא ביתו של כל ימות השנה:

תוספות סוכה ב ע"א ד"ה 'כי':
וא"ת וכיון דלא חיישינן אלא שתהא ראויה לעשותה עראי ואף על פי שעושה אותה קבע א"כ אמאי אמר (תענית ב ע"א) גשמים סימן קללה בחג והלא יכול לקבוע הנסרים במסמרים שלא ירדו גשמים בסוכה ואפילו תימצי לומר דאסור משום גזרת תקרה כי היכי דאמר לקמן בפירקין (יד ע"א) גבי פלוגתא דר"מ ורבי יהודה דמסככין בנסרין דאי מכשרת בהו אתי למימר מה לי לסכך בזה מה לי לישב תחת תקרת ביתי וביתו ודאי פסול מדאורייתא דסוכה אמר רחמנא ולא ביתו של כל ימות השנה מ"מ כיון דלא אסור אלא מדרבנן לא שייכא למימר שהגשמים סימן קללה וי"ל דנהי דלא חיישינן בדפנות אי עביד להו קבע מ"מ בסככה שעיקר הסוכה על שם הסכך לא מיתכשרה עד דעביד לה עראי ומה"ט נמי ניחא לרבי זירא דדריש מדכתי' וסוכה תהיה לצל הא כתי' נמי מזרם וממטר וניבעי נמי שלא ירדו גשמים לתוכה אלא ודאי משום דבעינן סככה עראי וא"כ הוה ליה קבע.

שולחן ערוך או"ח תרכט, יח:
וכן אסרו לסכך בנסרים שרחבן ארבעה, אפילו הפכן על צדן שאין בהם ארבעה; ואם אין ברחבן ארבעה, כשרים, אפילו הם משופים שדומים לכלים, ונהגו שלא לסכך בהם כלל.

משנה ברורה שם ס"ק מט:

ונהגו שלא וכו' – דילמא אתי לסכך בענין שלא יהא מטר יכול לירד שם ויש מהראשונים שכתבו דכהיום מדינא אסור הואיל דבזמן הזה מסככין בתיהם בנסרים שאין בהן ד' טפחים איכא גזירת תקרה ומ"מ יש לחוש גם לטעם הראשון וע"כ הלטי"ש אף על פי שאין בהם גזירת תקרה שאין מסככין בהם בתיהם מ"מ יש לחוש שיסכך כ"כ שלא יהיו הגשמים יורדים בתוכה וכ"ש בשינדלין.

ערוך השולחן שם לב:

כתב רבינו הב"י בסעיף י"ח בדין נסרים שנהגו שלא לסכך כלל בנסרים עכ"ל. והמנהג הוא מעיקר הדין שהרי עתה נהגו לקרות בתים מנסרים פחותים מארבע ומשלש, א"כ פשיטא שיש כאן גזירת תקרה, ולכן לא שמענו מימינו לסכך בנסרים אפילו בקצרים כמ"ש בסעיף יג וכן בלאטע"ס ובכל מין עץ. ולכן אותן המסככים בנסרים קטני קטנים מצויירים אין דעת חכמים נוחה מהם וכ"ש שאין לסכך בשינדלע"ן. אמנם במקום שאי אפשר, שאין להשיג במה לסכך, בהכרח לסכך בנסרים פחות מרוחב ד', אך לא יקבע אותם במסמורות דבכה"ג בית גמור הוא ופסול מן התורה (עמג"א ס"ק כב וא"ר ס"ק טו בשם אגודה שפסק כמ"ש).

איך אפשר להסביר על פי הכיוונים דלעיל?

(רמז: למי הסיבה היא חשש שעל ידי נסרים לא תהיה סוכה כלל, ולמי היא חשש שתהיה קבע?)

חזון עובדיה, דיני הסכך, יא, א:

הסכך החדש שנקרא "סכך לנצח", שעשוי מעצי דיקטים דקים וארוגים בחוטי צמר גפן (כותנה), כשר לסכך בו.

שם הערה ט:

... ובין הדיקטים יש אויר כל שהוא וריוח שמו בין עדר ובין עדר באופן שהגשמים יורדים לתוכה... וכן מצאתי להגרש"ז אוירבך בשלמי מועד שכתב שאף שהרה"ג רי"ש אלישיב פוסל דעתי להכשיר, שאין בזה משום גזרת תקרה כיון שהדיקטים דקים ורכים ודינם ככל מחיצות שעשאוה לסיכות שהיא כשרה לסכך בה.

לפי ערוך השולחן והמשנה ברורה לכאורה יש בעיה לסכך גם בנסרים דקים, ולכן אפשר להשתמש בסיבה השנייה להתיר, ש'סכך לנצח' הוא לשם סיכוך ואין לגזור. לאיזה כיוון נסרים דקים יכולים לעזור?

(רמז: מה שהבאתי בתחילת חזון עובדיה, ועל פי התוספות בדף ב ע"א.)

מעשה המצווה

מנחות מב ע"א:

דתניא: העושה סוכה לעצמו, אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. בא לישב בה, אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה, ואילו לעשות סוכה לא מברך.

תוספות סוכה מו ע"א ד"ה 'העושה':

העושה סוכה לעצמו – דווקא נקט לעצמו, אבל לאחר לא מברך מידי להאי תנא דסבר דאין מברך לעשות, כדדייקין פרק התכלת (מנחות מב ע"א-ע"ב). ואיכא תנא דתני בירושלמי בפרק הרואה עשאה לעצמו מברך לעשות סוכה עשאה לאחר מברך לעשות סוכה [לשמן].

איך אפשר להסביר את המחלוקת מה המצווה בסוכה על פי הכיוונים דלעיל?
(רמז: למי החשיבות בסוכה בפני עצמה, ולמי דווקא השהות בה היא העיקר?)

קישורים

סוכה י ע"א-ע"ב:

מתני'. פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, או שפירס על גבי הקינוף פסולה, אבל פורס הוא על גבי נקליטי המטה. גמ'. אמר רב חסדא: לא שנו אלא מפני הנשר, אבל לנאותה - כשרה. - פשיטא, מפני הנשר תנן! מהו דתימא הוא הדין דאפילו לנאותה, והאי דקתני, מפני הנשר - אורחא דמילתא קתני, קא משמע לן. לימא מסייע ליה: סיככה כהלכתה ועיטרה בקרמין ובסדינין המצוירין, ותלה בה אגוזין, שקדים, אפרסקין ורימונים, פרכילי ענבים ועטרות של שבולין, יינות שמנים וסלתות - אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג. ואם התנה עליהם - הכל לפי תנאו.

רש"י שם ד"ה 'הכל לפי תנאו':

הכל לפי תנאו – וכגון דאמר: איני בודל מהם כל בין השמשות של יום טוב הראשון, דלא חל קדושה עליהו, והכי מוקים לה במסכת ביצה בהמביא (ל ע"ב), ותנאה אחרינא לא מהני בהו, קתני מיהת סדינין, והיינו סייעתא.

שבת כב ע"א:

אמר רב יהודה אמר רב אסי (אמר רב): אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי: וכי נר קדושה יש בה! מתקיף לה רב יוסף: וכי דם קדושה יש בו? דתניא: ושפך וכסה - במה ששפך יכסה, שלא יכסנו ברגל, שלא יהו מצות בזויות עליו. הכא נמי - שלא יהו מצות בזויות עליו. בעו מיניה מרבי יהושע בן לוי: מהו להסתפק מנויי סוכה כל שבעה? אמר להו: הרי אמרו, אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. אמר רב יוסף: מריה דאברהם! תלי תניא בדלא תניא. סוכה - תניא, חנוכה - לא תניא. דתניא: סככה כהלכתה, ועיטרה בקרמין ובסדינין המצוירין, ותלה בה אגוזים אפרסקין שקדים ורימונים ופרכילי ענבים, ועטרות של שבילים, יינות (של) שמנים וסלתות - אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג, ואם התנה עליהן - הכל לפי תנאו. אלא אמר רב יוסף: אבוהון דכולהו דם.

שו"ת הרשב"א א סימן נה:

ולפי שאדם נותן בתקרתו קורות המצויירות או דברים אחרים שאין עיקר תקרה אלא טפלה לה לנוי כדי שתערב עליו דירתו... שאין אלו לעיקר סכך אלא להתנאות ולהנעים עליו ישיבת סוכה ומצוה.

תוספות שבת כב ע"א ד"ה 'סוכה':

סוכה תניא – משמע דטעמא דנו"י סוכה משום ביזוי מצוה וקשה לר"י בפרק כירה (לקמן דף מה ע"א ושם) משמע דטעמא משום מיגו דאיתקצי למצותה ותיירץ דצריכי לתרווייהו דמשום דאיתקצי למצותה לא הוה אסרינן בחולו של מועד דלא שייך מוקצה אלא (בנפל) בשבת וביו"ט ומשום ביזוי מצוה לא הוה אסרינן להו היכא דנפלו אבל השתא דאמרי' דאיתקצי וביזוי מצוה אסרינן אפילו נפלו ואפי' בחוה"מ.

איך אפשר להסביר את ההסברים השונים על פי הכיוונים לעיל?
(רמז: למי העניין הנאה, למי מצווה, ולמי קדושה?)

שו"ת משנה הלכות טז סימן קכח:
וא"כ בנידון דידן נמי לתלות פירות ערלה בסוכה כיון דבזיון ליכא ועושה מצוה ומצות לאו ליהנות נתנו למה יהא אסור.

איך אפשר להסביר זאת על פי הכיוונים דלעיל?
(רמז: לכאורה צריך לחבר כאן את כיוון הקדושה עם כיוון המצווה)

ארבעת המינים

ויקרא כג, מ:
וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרֵי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת
וְעֶרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:

רש"ר הירש שם:
נע"ין עתה במשמעות מצוות ארבעת המינים. חוסר המחשבה של זמננו טוען, שאין הם אלא זר של קציר; הם אות לברכת היבול; ולפיכך אין ליטול אותם בגולה; אלא יש להחליף אותם בפירות ובצמחים אחרים, המתאימים לאקלים ולטיב האדמה. אך שטחיות זו מתעלמת מדבר קטן. אנחנו מכירים את הפירות, שארץ ישראל נשתבחה בהם; ואלו הם: חיטה ושעורה, גפן, תאנה, רמון, זית-שמן ודבש תמרים (דברים ח, ח). נמצא, שרק כפות תמרים מנויים בכלל זה, אך אתרוגים, הדסים וערבות לא נמנו. וכלום יש ארץ בעולם, שהדסים וערבות ישקפו בה את ברכת היבול?!

הבה ונאזין ללשון המצוה, ונתבונן באורח קיומה; שמא צמחים אלה מסבירים את עצמם. התורה נותנת בידינו את האתרוג; כן היא נותנת בידינו את עלה הדקל, את ההדס ואת ענף הערבה; והרי היא מצווה עלינו לשמוח בכל אלה כאחד; או - כפי שראינו, שלולב אינו צריך אגד - עלינו לשמוח בכל אחד מהם לפני ה'. נשמח בפרי עץ הדר, ונשמח גם בכפות תמרים, בענף עץ עבות ובערבי נחל. נתבונן עתה בארבעת המינים האלה - בקשרים שביניהם וביחסים שבין תכונותיהם המיוחדות. וכך נראה לנו במבט ראשון: תכונות "פרי עץ הדר", שנתקבצו באתרוג, נתחלקו אחת אחת באגד הלולב. התמר עושה פרי; אך כפות התמרים שבידינו מראות, שאין הוא עץ הדר; שהרי אין טעם עזו ופריו שוה; כי הפרי מתחיל רק בפרי; אילן זה מיתמר ועולה ושואף בכל נימיו לקראת הפרי - יותר משאר כל האילנות (הוא חד - פסיגי; ומבחינה זו הוא יחיד בין כל עצי הפרי); אף על פי כן אין עזו מגלה את החומר האייתרי האציל שבתוכו; אלא הוא מעבדו ומפתחו בצנעה - ומוליכו אל הפרי. כפות תמרים הן פרי ללא הדר. כנגד זה ענף עץ עבות הוא הדר ללא פרי; אכן הוא הדר במשמעות מיוחדת; לא רק ביפי עליו, שכל הענף קלוע

לשלשלת של עלים; אלא הוא גם עץ הדר: חומר הבשמים האיתרי שבו חודר לכל חלקיו; משום כך הגרסה שבידינו (סוכה לב ע"ב) קוראת לו "עץ שטעם עזו ופריו שוה"; אלא שהריטב"א סבור, שיש לתקן גרסה זו; שהרי אין הכתוב מזכיר "פרי" של הדס; ובלאו הכי אין לדבר על "פרי" הדסים - במשמעות הרגילה של המלה. ערבי נחל הם עץ סתם - ללא הדר וללא פרי.

נראה ברור, ש"עץ", "הדר", "פרי" ולבסוף "פרי עץ הדר" הם שלבים מתקדמים של התפתחות הצמח: הערבה מגדלת עץ גרידא; ההדס יוצר חומרים אצילים; התמר מוליך את החומרים האצילים ומעביר אותם לצורך יצירת הפרי; וכל שלושת השלבים האלה נצטרפו באתרוג והגיעו לכלל שלמות עילאית; והאתרוג שביד שמאל הוא ביאור לאגד הלולב שביד ימין; נמצא, שהמצוה מוסרת לידינו את מוצרי הטבע של בריאת ה' - על כל רב-גונית דרגותיהם; על כולם היא אומרת "תם" ו"הדר"; כל אחד שלם במינו, כל אחד נאה במינו; הערבה הענוותנית, ההדס הנאה, הדקל הגאה, פרי האתרוג המפואר - כל אחד מהם הוא תם מהודר בדרגתו; על כולם השפיע הבורא מידה שווה של אהבה, דאגה וחכמה; כולם הושוו לתום ולהדר; והאדם נקרא להשוות את כולם בדקדוק הקיום של מצוות "ולקחתם": את כולם יביא לתחום שלטונו; את כולם יצרף לאישיותו; בכולם יבנה את אישיותו ואת פעילותו; אך יקח אותם בהיתר, למען יהיו "שלו" לפני ה'; אל ייבוש בהם לפני ה'; אלא יביאם מתוך תודעת העצמאות, שניתנה לו מידי ה'; משום כך אל יהי בהם שאול, המעיד על חוסר עצמאותו; ואל יהי בהם גזול, שנעשה "שלו" בעבירה. ועתה יזכה בכולם לשמחה לפני ה': בפרי עץ הדר, בעץ, בהדר ובפרי, בכולם כאחד מתוך אחדות של התאמה - כל אחד מהם תם, וכל אחד מהם הדר, בלא גזול ובלא שאול - בכולם יקיים עתה: ושמחתם לפני ה' אלהיכם!

כלום אין המצוה מוסברת עתה מאליה? ומיני המצוה - המייצגים את כל עולם הצמחים שגדלו במשך השנה - כלום אין הם מייצגים גם את כלל כל המתנות, שהשגחת ה' העניקה לנו? יהיו אלה אשר יהיו, ויהא גורלנו בהן כאשר יהא, הרי מצוות לולב אומרת לנו: יש אדם המשול לערבה; אין לו משלו לא נוי ולא פרי, ואין לו חוזק וכוח התנגדות; והרי הוא ממלא את תפקידו כסל נצרים (עי' ביכורים ג, ח), העומד למשא ולמשמר; ויש אדם המשול להדס, והוא זוהר ביופי משלו; ויש אדם, העובד בצנעה ללא תהילה; הוא שואף קדימה, מישיר בדרכו ועובד קשה ללא הרף; ביצירתו יביא רב תועלת וישע - כתמר זה המניב פרי; ויש אדם הזוכה בעבודתו לשם ולתפארת - כפרי המהודר של עץ ההדר; אולם תהא מנת חלקו של אדם כאשר תהא - לעולם מעמדו קרוב לה' ומעוצב בידי ה'; כל מעמד יכול להיות תם והדר במינו ולהגיע לכלל שלמות ויופי; ואם זה חלקו של אדם מידי ה' - וה' קרא לו "ולקחתם לכם" - חובה על האדם ליטלו "ביושר ובגבורה", "ללא חטא וללא תלות באחרים"; או אז יזכה בגדול שבנכסי הקיום - ב"שמחה לפני ה'!"

על כל פנים חז"ל הבינו את מצוות ארבעת המינים במשמעות כללית כגון זו. אמת, ארבעת המינים מייצגים, לדעתם, את עולם הצמחים דרך כלל; וקיום המצוה הזאת קשור לגשם שאנו מתפללים עליו: בזכות קיום המצוה נזכה לגשמים בשנת הצמחים החדשה, - ולקחתם לכם וגו' כדי לזכות אתכם להוריד לכם מטר. אולם ארבעת המינים רומזים, לדעת חז"ל, גם לעניינים אחרים. הם משקפים את הגילויים השונים של ההשגחה, שהאל היחיד מתגלה בהם; או הם מציירים את תמונות החיים השונות, הנראות בחיי האבות והאמהות - אף על פי שהושוו במעלתם;

או הם רומזים לרב-גוניות הכשרונות המצויים במסגרת האומה היחידה: כך פרי עץ הדר רומז, לדברי חז"ל, להתגלות ה' בהוד ובהדר: "הוד והדר לבשת" (תהלים קד, א). כפות תמרים הן התגלות ה' בצדיקים; שהרי הצדיק משול לתמר, המיתמר הישר ועולה בגבורה: "צדיק כתמר יפרח" (שם צב, יג). ענף עץ עבות הוא השגחת ה', הניכרת בכל מקום שבו הדסים מלבליים במצולות ים: "והוא עמד בין ההדסים אשר במצלה" (זכריה א, ח). ערבי נחל הם השגחת ה' המתגלה בשעת המעבר בישימון הערבה: "סלו לרכב בערבות" (תהלים סח, ה). או האתרוג הנהדר מצייר את תמונת החיים של אברהם ושרה; עלה הדקל החמור בסברו רומז לחיי יצחק ורבקה; ההדס רב העלים - לחיי יעקב ולאה שנתברכו בבנים; והערבה הממהרת לנבול מציירת את חיי רחל - שמתה בדמי ימיה - ויוסף. או ארבעת מיני הצמחים משקפים את דמות עמנו: "פרי עץ הדר אלו ישראל; מה אתרוג זה יש בו ריח ויש בו אוכל (-) הנוף נושא פרי, והריח האיתרי הטוב חודר בכל העץ על כל חלקיו (-) כך ישראל יש בהן בני אדם שהן בעלי תורה ובעלי מעשים טובים"; רוח החכמה הפכה בקרבם למדע; ויחד עם זה כל חייהם חדורים מרוח זו, המתגלה על ידי מעשים טובים. וכפות תמרים אלו ישראל: "מה תמרה זו יש בה אוכל ואין בה ריח, כך ישראל יש בהן בעלי תורה ואין בהן מעשים טובים"; רוח החכמה הפכה בקרבם למדע; אך אין זו מתגלה בחייהם המעשיים על ידי מעשים טובים. "וענף עץ עבות אלו ישראל; מה הדס הזה יש בו ריח ואין בו אוכל, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בידיהם מעשים טובים ואין בהן תורה"; חייהם המעשיים חדורים ברוח התורה; אך רוח זו לא הפכה בקרבם למדע ולא הניבה פרי רוחני. "וערבי נחל אלו ישראל; מה ערבה זו אין בה לא טעם ולא ריח, כך ישראל יש בהן בני אדם שאינם לא בעלי תורה ולא בעלי מעשים; אמר הקדוש ברוך הוא, לאבדן אי אפשר, אלא יעשו כולן אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו" (ילקוט שמעוני כאן). וכעין זה אמרו במנחות כז ע"א: "ארבעה מינין שבלולב שנים מהן עושין פירות ושנים מהן אין עושין פירות; העושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין פירות ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהיו כולן באגודה אחת; וכן ישראל בהרצאה עד שיהיו כולן באגודה אחת שנאמר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה" (עמוס ט, ו). שני הביאורים האחרונים מעוגנים בשיטה שלולב צריך אגד - וזו לא נתקבלה להלכה; אך זה הצד השווה שבכל המאמרים האלה: מצוות לולב מבטאת את אחדות ה', המתגלה ברב-גוניות העולם, החיים ובני האדם. ונעיר עוד: ארבעת מיני הלולב מייצגים את עולם הצמחים גם על פי האיזורים הגיאוגרפיים שהם גדלים בהם. התמר מצוי רק בארצות החום; עץ ההדר מצוי בארצות חמות פחות; ההדס גדל באיזורים ממוזגים; והערבה גדלה בארצות קרות עוד יותר.

שפת אמת סוכות תרל"ט:

הד' מינים הם לאגוד ולחבר נפשות בני". כמ"ש במד' יש בהם שיש להם טעם וריח כו'. ועל ידי האגודה זוכין לכונוס לסוכה דכתיב אהבת כלולותיך לכתך אחרי כו'. שאין יכולין לבוא להמשכה זו להיות נמשך אחר הבורא ית'. רק ע"י שמכניסין עצמן בכלל ישראל. ודרשו חכמים כל האזרח כו' כל ישראל ראוי לישב בסוכה אחת. וכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת. לכן בשבת אין צריכין לולב. כי בשבת מתאחד ג"כ נפשות בני" כמ"ש דמתאחדין ברזא דאחד.

מורה נבוכים ג, מג (תרגום הרב קאפח):

ואשר נראה לי בארבעת מינין שבלולב, שהיא שמחה וששון על יציאתם מן המדבר שהיה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות, אל מקום עצי פרי ונהרות, לפיכך נלקח לזכרון לכך הנאה שבפירותיה, ובעל הריח הטוב והעלים הנאים, וגם הנאה שבעשבותיה כלומר ערבי נחל. וארבעת המינין הללו הם אשר כוללים שלשה דברים, האחד רבוי מציאותם בארץ ישראל באותו העת ויכול כל אחד להשיגם, והענין השני הם היותר נאים במראיהן וחזותן, ומהן בעלי ריח טוב והם אתרוג והדס, אבל לולב וערבה הרי הם נעדרי ריח טוב ורע. והענין השלישי שעומדין במראיהן כל שבעת הימים מה שלא יתכן כן באפרסקין וברמונים ובפרישים ובקרוסטמלין ודומיהן.

איך אפשר להסביר את ארבעת המינים על ידי שני כיוונים מרכזיים?
(רמז: חומרי-מציאות, ורוחני)

ערוך השולחן או"ח תרסד, ח:

יש מי שאומר שהושענא שבלולב אף על פי שנזרקת, שאינה תשמיש קדושה אלא תשמיש מצוה, מ"מ אין לפסוע עליה דרך בזיון וכמ"ש בסי' כא גבי ציצית. וכן הערבה שנוטלין היום כך דינה. וכן יש מי שאומר שאסור ליהנות מן הערבה לאחר נטילתו דלכולי יומא אתקצאי למצותה אם לא שהתנה עליה שאינו מקצה אותה רק עד אחר חבטה. אך באמת י"א דלא מהני תנאי על יום זה, דבע"כ הוקצה לכל היום ויש בזה דיעות (עמג"א סי' תרמט ס"ק יט וסי' זה ס"ק ט ועמ"ש שם בסעיף כא).

איך אפשר להסביר את המחלוקת על פי הכיוונים דלעיל?

ימים מיוחדים

הושענא רבה

ריקאנטי במדבר שלח יד:

אמנם הטעם בליל הושענא רבה יותר משאר לילות הבנתי מדברי הר' אלעזר מוורמשא ז"ל כי בחג נידונין על המים, והוא יום אחרון שבחג שאז נחתם לחיים, כי כפי צורך החיים כך המים באים לעולם.

מטה משה תתקנז:

ולמה נקרא יום הושענא רבה, לפי שאמר הקב"ה לאברהם אבינו אני יחיד בעולמי ואתה יחיד בעולמך ועתיד אני לתת לבניך יום מיוחד לכפר בו עוונותיהם.

איך אפשר להסביר את המחלוקת על פי הכיוונים דלעיל?

שמיני עצרת – שמחת תורה

מורה נבוכים ג, מג (תרגום הרב קאפח):

אבל זה שסכות יוצאים ממנו לחג אחר כלומר שמיני עצרת, הוא להשלים בו את השמחות שלא היה אפשר לעשותן בסכות אלא בחצרות המרווחות ובבנינים.

שפת אמת סוכות תרל"ח:

שמיני עצרת הוא סוף כל המועדות. ונותן ברכה על כל השנה. וביום זה מתגלה פנימיות דבקות בני ישראל באבינו שבשמים... וכתוב תן חלק לשבעה ימי החג וגם לשמונה שמיני עצרת או ימי מילה ע"ש. ביאור הענין דכתיב והי' שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה כו'. כי למה לא צוה השי"ת למול מיד. אך שע"י שעברו עליו ז' ימים בעודו ערל ואח"כ נכנס תחת כנפי השכינה ע"י המילה. ע"י זה יכול אח"כ לגבור ולהכניע כל הסט"א. דאל"ה לא הי' שייכות הסט"א לאדם כלל. וכמו כן ימי הסוכות בעוד המים הזידונים שולטים. ונאמר תן חלק שהוא ע' פרים נגד ע' אומות. ע"י שאלה הימים הם עוד בטבע ויש להם שייכות עוד. לכן צריך הגנה. וע"ז ניתן מצות סוכה. ומתקיים קרא שבעת ימים תחת אמו ממש וכמו כן בש"ק פורס סוכת שלום. ע"י שש"ק מאסף כל הז' ימים לכן בכניסת שבת קודש צריכים שמירה. אמנם אח"כ נמשך הארה יתירה בשב"ק כמ"ש במ"א. ועתה בשמ"ע הוא ההמשכה שלמעלה מהטבע. והיא הסרת הערלה ומתגלה פנימיות התדבקות בני"א כנ"ל.

ציץ אליעזר כב סימן לה:

ואנו ביום נבחר זה המיוחד עבורנו לעומתו משבחים ואומרים ברוך "ברוך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו", מסיימים אנו ביום זה את התורה וחוזרים ומתחילים... להביע את קשרינו האמיץ ובל ינתק כלפי נותן התורה וכדי להראות ולהכריז כלפי כל שהתורה היא חיינו.

הקריאה בשמחת תורה

מגילה כט ע"ב:

לבני מערבא דמסקי לדאורייתא בתלת שנין.

רש"י שם ד"ה 'דמסקי אורייתא'.

דמסקי אורייתא – מסיימין חמשה חומשין פעם אחת לשלש שנים, ולא בכל שנה כמו שאנו עושין.

מגילה ל ע"ב – לא ע"א, המשנה (פ"ג מ"ה):

...ביום טוב הראשון של חג קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים, ובשאר כל ימות החג בקרבנות החג...

שם לא ע"א:

ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג. יום טוב האחרון קורין כל הבכור מצות וחוקים ובכור, ומפטירין ויהי ככלות שלמה. למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמד שלמה.

ר"ן על הרי"ף מגילה יא ע"א ד"ה 'למחר קורין':

למחר קורין וזאת הברכה – לפי שהוא סוף כל המועדות חותמין בברכת משה רבינו שבירך את ישראל.

משך חכמה לדברים לד, יב ד"ה 'בשמחת':

ורק משום קדושת היום צריך לקרות "וזאת הברכה", לרמוז אל מה שאמרו בסוף סוכה א"ר אלעזר שבעים פרים כנגד שבעים אומות פר

יחידי למה כנגד אומה יחידה... ולזה קורין בשמחת תורה מענייני דיומא
דהיינו בחירת עם ישראל מבין שבעים אומות.

משנת יעבץ או"ח סימן עב:
דשתי הלכות הם בקריאת פרשת וזאת הברכה בשמיני עצרת חדא
קריאה של חובת היום ועוד קריאה מסדר השנה שסיום התורה הוא
בשמיני עצרת.

איך אפשר להסביר את המחלוקת על פי הכיוונים דלעיל?